

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Komunistická propaganda v Československu
v letech 1968–1969 a opozice a odpor vůči režimu

Tereza Gerátová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Komunistická propaganda v Československu
v letech 1968–1969 a opozice a odpor vůči režimu

Tereza Gerátová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Ráda bych vyjádřila zvláštní poděkování vedoucímu práce, panu doktorovi Lukáši Novotnému, za cenné rady a podporu během celé práce, dále mým rodičům a přátelům.

Obsah

1	Úvod	3
2	Počátek změn	6
2.1	Pražské jaro	6
2.2	Cenzura	7
2.3	Literární noviny	8
2.4	Akční program	9
2.5	Dva tisíce slov	10
2.6	Důsledky pražského jara	11
2.7	Jednání v Čierné nad Tisou	13
2.8	Invaze	14
3	Propaganda	16
3.1	Provokace	16
3.2	Dopis 99 pragováků	17
3.3	Letáky a rozhlasová stanice Vltava	18
3.4	Bílá kniha	20
4	Opozice a odpor vůči komunistickému režimu v Československu ...	23
4.1	Jan Palach	23
4.1.1	Převoz a pobyt v nemocnici	24
4.1.2	Dopis	28
4.1.3	Inspirace	29
4.1.4	Ohlasy	32
4.1.5	Analýza činu Jana Palacha	34
4.2	Další pochodně	35
4.2.1	Jan Zajíc	36
4.2.2	Evžen Plocek	38
4.3	Demonstrace v srpnu 1969	41

4.3.1	Počátek neklidu	41
4.3.2	Letáky	41
4.3.3	Přípravy režimu	43
4.3.4	Demonstrace v Praze 16. až 20. srpna 1969	46
4.3.5	Demonstrace 21. srpna 1969	48
4.3.6	Důsledky	52
5	<i>Závěr</i>	56
6	<i>Summary</i>	60
7	<i>Literatura</i>	61
8	<i>Přílohy</i>	68

1 Úvod

Bakalářská práce se věnuje komunistické propagandě v Československu v letech 1968–1969 a opozici a odporu vůči režimu. Pokouší zachytit v období 20 měsíců atmosféru jakéhosi úpadku ve společnosti od počátečního celospolečenského nadšení k letargii. Období společenského nadšení bylo násilně přerušeno sovětskou intervencí v srpnu 1968. Okupace Československa vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy je zde vnímána spíše jako důležitý mezník mezi obdobími Pražského jara a normalizací (cílem práce není rozbor samotné intervence). Text práce je rozdělen na tři hlavní kapitoly. Práce je však cíleně koncipována tak, aby bylo možné i její pomyslné druhé dělení. Druhým způsobem, jak můžeme na práci nahlížet, je její rozdělení na dvě poloviny. První polovina, která obsahuje kapitoly jedna a dva, se věnuje síle slova. Druhá část práce, věnovaná opozici, je o síle činu. Součástí práce jsou i přílohy, které obsahují fotografie z pohřbu Jana Palacha a demonstrací v srpnu 1969.

První kapitola bakalářské práce se věnuje procesu demokratizace spíše z pohledu zrušení cenzury a svobody slova v období Pražského jara, které obecně vyvolalo ve společnosti vlnu euforie. Velká část obyvatelstva měla stále v paměti kruté procesy v 50. letech, a proto pro ně demokratizační proces představoval šanci na opuštění totalitních praktik. Začátek obrodného procesu tvoří podle některých názorů tzv. Šejnova aféra, která rozpoutala vlnu rozsáhlých změn. Kapitola se dále věnuje Akčnímu programu KSČ a zejména pak zrušení cenzury, což představovalo jeden z nejdůležitějších kroků během reform. Dále je zde popsáno obnovené vydávání *Literárních listů* (dříve *Literárních novin*) a je zde uveřejněn i manifest *Dva tisíce slov*, který sepsal Ludvík Vaculík. Polednové demokratizační reformy vyvolávaly u společnosti nadšení, Sovětský svaz v nich naopak viděl veliké nebezpečí a společnosti se snažil vnutit myšlenku, že v Československu hrozí kontrarevoluce. Napětí mezi Kremlem a Prahou skončila až intervence pěti vojsk členů Varšavské smlouvy, která však v práci figuruje jen jako přelomový bod mezi událostmi let 1968 a 1969.

Druhá kapitola se věnuje propagandě, která byla zahájena vůči Československu během invaze. Její začátek tvoří provokace, které rozpoutala sovětská strana. Dále je zde popsán příběh *Dopisu 99 pragováků*, který sepsali zaměstnanci automobilových závodů Praga. Práce se dále zabývá letáky, které distribuovaly okupační jednotky

a rozhlasovou stanicí *Vltava*. Důležitá je zde část, která se zabývá tzv. *Bílou knihou*, která byla sepsána sovětskými příslušníky KGB a jež měla podpořit myšlenku, že v Československu hrozí kontrarevoluce a že svoboda tisku způsobila vymknutí se médií kontrole.

Třetí kapitola se věnuje opozici a odporu vůči režimu a jejím cílem je poukázat na existenci opozice v období po invazi. Definovat samotnou opozici v tomto období je velice obtížné a lze jí členit z mnoha hledisek. Tato kapitola se snaží pojmout opozici prostřednictvím formujícího se odporu postupujícího od jednotlivců ke skupinám. Rezistence z pohledu jednotlivce zde začíná osobou Jan Palacha. Bude zde rozebrán jak samotný akt sebeupálení, tak motivace, jež ho k činu vedla. Autorka se pokusí odpovědět i na otázku, zda existovala údajná skupina jeho následovníků. Kapitola se také věnuje Janu Zajícovi a Evženu Plockovi, kteří stejně jako Palach zvolili radikální protest ve formě sebeupálení. Poslední část kapitoly se zabývá demonstracemi, které vypukly během ročního výročí od srpnové okupace. Srpen 1969 se stal důležitým mezníkem, neboť od této chvíle se začala prosazovat tvrdá podoba normalizace. Autorka se pokusí odpovědět na otázku, zda společnost upadla ihned po invazi do letargie nebo jestli existovala formující se opozice. V této části, v níž budou zmíněny demonstrace v srpnu 1969, bude využita komparativní metoda. Budou zde srovnány výpovědi očitých svědků s oficiálním tvrzením režimu.

V první kapitole autorka pracovala s knihou *Československo roku 1968. 1. díl, Obrodný proces* od Václava Kurala, která obsahovala podrobný popis událostí během Pražského jara. Zejména jsem tuto byla kniha použita pro práci k tzv. Šejnově aféře. Velice přínosné zde byly i knihy *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968* od Jiřího Vančury a *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení* od Jana Pauera. Pro práci s cenzurou autorka využila knihu *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Oporou pro autorku byl také dobový tisk v podobě *Rudého práva* a *Literárních listů*, který zpřístupnil na svých stránkách Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

V druhé kapitole autorka pracovala s knihou *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení* od Jana Pauera. Velice přínosná byla také kniha *Invaze 1968: ruský pohled*, která obsahovala informace o provokacích ze sovětské strany. Důležité byly rovněž knihy *Občanská společnost 1967–1970. Sociální*

organismy a hnutí Pražského jara a Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky, které obsahovaly řadu dokumentů a textů. Velice cenná je zde i brožura K událostem v Československu, kterou na svých stránkách zpřístupnil Ústav pro studium totalitních režimů.

Ve třetí kapitole autorka použila knihu *Palach 69* od Petra Blažka, která podrobně popisovala jak život, tak samotný čin Jana Palacha. Kniha byla přínosná zejména proto, že obsahovala dosud nezveřejněné výpovědi svědků činu. Ovšem nejceněnější byla kniha od Jiřího Lederera, která se rovněž zabývá životem a činem Jana Palacha. Velice přínosná zde byla i kniha *Poslední dny Jana Palacha* od psychiatričky Zdenky Kmuníčkové, která s Palachem udělala tajný rozhovor na magnetofonovou pásku. Rovněž zde byla přínosná kniha *Suicidum, sebeobětování nebo mučednictví?* od Jindřicha Šrajera. Kniha obsahovala názory psychiatrů jak v době po upálení, tak v současnosti. Práce je průběžně doplňována jak s odbornou literaturou, tak přímo s dobovým tiskem (*Rudé právo, Literární listy*), který je uchován v Digitalizovaném archivu časopisů Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Velice přínosná byla při práci o demonstracích kniha *Srpen '69: edice dokumentů* od Oldřicha Tůmy, která obsahovala řadu výpovědí svědků. V práci je využita i nově vydaná kniha *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*, která se podrobně věnuje letním nepokojům roku 1969. Opět se zde použít i o dobový denní tisk.

Téma druhé poloviny práce si autorka vybrala záměrně proto, že se chtěla pokusit poukázat na fakt, že i přes nastupující normalizaci se zde formovala zvláštní forma opozice a odporu. Neboť se stále opomíjí důležitost srpnových demonstrací, které vypukly během ročního výročí od intervence. Společnost srpnové dny vnímala jako poslední šanci, jak projevit nesouhlas se situací v Československu. Toto období lze chápat jako přelomové, neboť představovalo definitivní ukončení reformního procesu a definitivně odstartovalo tvrdou podobu normalizace. Od této chvíle se ve společnosti přestala na dlouhou dobu formovat jakákoliv podoba odporu.

2 Počátek změn

Pražské jaro představuje období osmi měsíců, ve kterém se odehrál „nejrozsáhlejší pokus o reformu byrokraticko-centralistického socialismu ve východoevropských zemích sovětské velmocenské sféry“.¹ Samotný pojem Pražské jaro vymysleli zahraniční novináři.² Je otázkou, zda toto období představovalo spíše boj dvou skupin komunistů (konzervativců a reformátorů), nebo snahu společnosti o polidštění totalitního režimu. Můžeme říct, že lidé toto období vnímali jako poslední šanci něco změnit. Proces demokratizace byl však násilně ukončen.

2.1 Pražské jaro

Za počátek Pražského jara můžeme považovat Šejnovu aféru. Ministr obrany generál Jan Šejna utekl 26. února 1968 do Itálie, odkud ho CIA přepravila do USA. Byl obviněn z rozkrádání státního majetku. Zisk z prodeje jetelových semínek šel do kapsy jemu a jeho pomocníkům. Ukázalo se, jak byl režim pod vedením prezidenta Antonína Novotného zkorumpován.³ Díky sdělovacím prostředkům dostala aféra jakýsi bulvární nádech. Noviny poukázaly na vztahy mezi Šejnou a rodinou prezidenta Antonína Novotného – Šejna se znal s jeho synem.⁴ Na veřejnost pronikla i informace, že se například pokoušel organizovat vojenskou akci na podporu prezidenta v roce 1967 a na začátku roku 1968. Tyto skutečnosti vedly k tomu, že se z Šejnovy aféry stal případ Antonína Novotného.⁵ Incident rozpoutal velké politické změny v zemi. Začal proces abdikací a rezolucí. Byl například odvolán vedoucí školského oddělení ÚV KSČ Josef Havlín a z Rumunska povolán Čestmír Císař.⁶ Pod vlivem těchto událostí byl nakonec prezident Novotný 22. března 1968 donucen na zasedání předsednictva ÚV KSČ k prohlášení o abdikaci.⁷ Předsednictvo rozhodlo, že „vzhledem ke zdravotnímu stavu odejde soudruh Novotný na odpočinek“.⁸ Novým nástupcem se stal Ludvík Svoboda, který byl 30. března 1968 zvolen prezidentem. Jeho zvolení vyvolalo řadu pozitivních

---

¹ FELCMAN, Ondřej a MERVART, Jan. *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa*. Ústí nad Orlicí: 2006–2007, s. 3.

² Tamtéž, s. 3.

³ KURAL, Václav et al. *Československo roku 1968. 1. díl, Obrodný proces*. Praha: 1993, s. 43.

⁴ VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. Praha: 1990, s. 27.

⁵ KURAL, s. 43.

⁶ VANČURA, s. 28.

⁷ KURAL, s. 44.

⁸ VANČURA, s. 29.

emocí. Lidovým heslem všeobecného nadšení se stalo „Se Svobodou za svobodu!“.⁹ Jako nestrannický prezident se těšil velké váženosti jak v ČSSR, tak i v Sovětském svazu.¹⁰ Dalším důležitým krokem bylo zvolení Alexandera Dubčeka do čela ÚV KSČ, které se uskutečnilo již 5. ledna 1968. Dle Petra Pitharta bylo toto zvolení výsledkem česko-slovenského konfliktu. Mnoho lidí však nemělo vůbec představu o tom, kdo Dubček vlastně je a tím dle Pitharta začalo *Pražské jaro*.¹¹ 6. ledna o zasedání ÚV KSČ a volbě nového prvního tajemníka informoval tisk.¹² Reformní kurz nebyl nikdy až do intervence personálně zajištěn. Velkým problémem bylo to, že se do vedení dostali lidé, kteří nevzešli z demokratických voleb. Jejich zvolení bylo výsledkem bojů o moc. Ačkoliv se do sekretariátu ÚV KSČ dostala řada reformistů (např. František Kriegel, Josef Smrkovský, Zdeněk Mlynář), ve vedení stále převažovali až do konce reformního období konzervativní členové strany.¹³

2.2 Cenzura

Šejnova aféra rozpoutala důležité události, především přispěla k prosazení tiskové svobody. Předsednictvo ÚV KSČ zrušilo předběžnou cenzuru svým usnesením ze 4. března 1968.¹⁴ „Zrušení předběžné cenzury bylo na jaře 1968 bezesporu nejvýznamnější systémovou změnou. Vedení KSČ se vzdalo práva rozhodovat o obsahu veřejně sdělovacích informací a řídit informační oběh prostřednictvím svého aparátu. Lze tvrdit, že tím byla v médiích zrušena tzv. vedoucí úloha strany. Tisk, rozhlas a televize přestaly být mocenským nástrojem režimu a naopak poskytly prostor pro všenárodní debatu, v níž brzy získaly přední místo hlasy zpochybňující výsadní postavení KSČ. Z mocenského nástroje se média přeměnila v kritika moci.“¹⁵

Média se začala věnovat všemu, co doposud cenzura skrývala. Kromě Šejnovy aféry se sdělovací prostředky zabývaly zejména politickými procesy ve 40. a 50. letech

---

⁹ Tamtéž.

¹⁰ PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení*. Praha: 2004, s. 26.

¹¹ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Osmadesátý* [online]. 3. 1. 2008 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400001-osmasedesaty/video/>.

¹² ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: Rudé právo [online]. 6. 1. 1968 [cit. 2013-03-14], s. 1. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/1/6/1.png>.

¹³ PAUER, s. 26.

¹⁴ HOPPE, Jirí. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Praha: 2004, s. 11.

¹⁵ Tamtéž, s. 11.

a objevily se také požadavky na kádrové změny v KSČ a ve vládě.¹⁶ Sdělovací prostředky dostaly 7. března poprvé příležitost k tomu, aby ukázaly pravdivý obraz prvního prezidenta T. G. Masaryka. Vznikl také prostor pro debatu, zda smrt Jana Masaryka byla sebevražda nebo vražda.¹⁷

2.3 Literární noviny

Zrušení cenzury přišlo do Československa nečekaně. „O svobodu slova dlouho usilovali spisovatelé z okruhu *Literárních novin*, kteří svůj časopis ztratili v září 1967 po konfliktu s prezidentem Novotným.“¹⁸ V lednu se však spisovatelé domohli u tajemníka Jiřího Hendrycha navrácení novin.¹⁹ Tento důležitý krok představoval pro společnost faktické zrušení cenzury. Obnovilo se vydávání *Literárních novin*, ovšem pod novým názvem *Literární listy*.²⁰ Svaz československých spisovatelů následně vydal reklamní nulté číslo *Literárních novin* 22. února 1968.²¹ První číslo vyšlo 1. března 1968 a první titulek od Karla Kosíka zněl *Rozum a svědomí*.²² Od března fakticky existovala svoboda tisku. „Redakce časopisů jednotlivých svazů a velkých deníků se odmítaly řídit pokyny svých politických vydavatelů, a dokonce i redakce ústředního orgánu UV KSČ, *Rudého práva*, už nechtěla být zodpovědná pouze předsednictvu sekretariátu ÚV, ale chtěla být mluvčím ‚celé strany‘ a domáhala se samostatného podílu na tvorbě politiky. Za tímto faktickým zrušením následovalo v červnu 1968 i zákonné zrušení cenzury parlamentem. Novela tiskového zákona č. 81/1966 Sb. zněla: ‚Jakákoliv cenzura je nepřípustná‘ (§ 17). Zatímco jiné hospodářské, politické a právní reformy samy o sobě ještě neznamenaly zásadní narušení systému, zrušení cenzury se dotýkalo samé podstaty monokratického systému vlády.“²³ Jiří Hoppe se domnívá, že

---

¹⁶ KURAL, s. 43–44.

¹⁷ Tamtéž, s. 45.

¹⁸ TŮMA, Oldřich, DEVÁTÁ, Markéta (eds). 1968: *Pražské jaro 1968: občanská společnost, média, přenos politických a kulturních procesů*. Praha: 2011, s. 126.

¹⁹ HOPPE, s. 11.

²⁰ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. Praha: 1990, s. 109.

²¹ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Literární listy* [online]. 22. 2. 1968 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/0/1.png>.

²² ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Literární listy* [online]. 1. 3. 1968 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/1/1.png>.

²³ PAUER, s. 28.

tímto krokem byla de facto zrušena vedoucí úloha strany v médiích. Za první opozici v roce 1968 můžeme tedy chápat svobodný tisk.

2.4 Akční program

Polednový vývoj byl ve znamení reformy. 5. dubna 1968 byl vydán *Akční program KSČ*.²⁴ Spolu s vládním prohlášením z dubna 1968 se stal *Akční program* nejdůležitějším dokumentem pražského jara. KSČ hodlala prostřednictvím těchto záměrů vystupovat v budoucnu jako „přirozená autorita“.²⁵ Oba dokumenty představovaly obraz rozsáhlé přestavby stávajícího systému. Program představoval organizované, shora řízené reformy, které by nijak nenarušily postavení strany. „Vláda měla získat větší samostatnost vůči vedení strany, měla však být výrazněji kontrolována parlamentem. Kontrola exekutivy se týkala především represivních orgánů státu. Problém záruk proti zneužití moci se roku 1968 stal ústřední otázkou jak veřejné diskuse i teoretických modelových úvah.“²⁶

Ačkoliv byl akční program pokrokovým dokumentem, přišel relativně pozdě. Společnost už měla daleko vyšší požadavky. Do dokumentu se postupně dopisovaly ještě další věci.²⁷ Většina reformních záměrů *Akčního programu* však nebyla uvedena do praxe. Do srpnové sovětské intervence byly ze všech záměrů přijaty jen dva důležité zákony – o zrušení cenzury a o rehabilitacích.²⁸ Parlament nicméně přijal řadu opatření ke zlepšení životní úrovně. V roce 1968 stouply reálné mzdy. Zavedením pětidenního pracovního týdne se zkrátila pracovní doba, byly zvýšeny minimální důchody a prodloužena mateřská dovolená.²⁹ „Pro rehabilitaci vytvořil parlament právní předpoklady. Každá oběť politické zvěle měla být rehabilitována individuálně a měla obdržet materiální odškodnění. Tento postup byl v dějinách rehabilitací v někdejší východní Evropě stejně ojedinělý jako fakt, že se o rehabilitacích veřejně

---

²⁴ VONDRŮVÁ, Jitka, MORAVEC, Jan, NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Praha: 1999, s. 320.

²⁵ PAUER, s. 24.

²⁶ Tamtéž, s. 24.

²⁷ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Osmadesátý* [online]. 3. 1. 2008 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400001-osmasedesaty/video/>.

²⁸ PAUER, s. 26.

²⁹ Tamtéž.

diskutovalo.³⁰ Podle Miroslava Kusého režim podcenil problémy, které byly v Československu. Společnost byla velice nespokojená a toužila po svobodě, strany chtěly více prostoru.³¹

2.5 Dva tisíce slov

Dne 27. července 1968 vyšel manifest *Dva tisíce slov*, který napsal Ludvík Vaculík. Manifest vyjadřoval požadavky společnosti a zároveň uspil proces politického napětí mezi Československem a Sovětským svazem. *Dva tisíce slov* zveřejnily *Mladá fronta*, *Práce*, *Zemědělské noviny*. Brežněv tento dokument vyhodnotil jako „nástup sil, které navodí kontrarevoluční situaci“.³² Objevila se zde řada zajímavých myšlenek. Dle prohlášení nesla zodpovědnost za současnou situaci komunistická strana, která byla součástí nekontrolované moci. Zazněla zde kritika, že „parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit“.³³ Obrodný proces dle manifestu nepřinesl téměř nic nového. Jako zdroj společenských změn bylo považováno hospodářství. Vaculík zde upozorňoval na to, že není důvod k oslavě, ale spíše důvod k nové naději. V souvislosti se svobodným tiskem zmínil důležitost diskuze, ke které je nezbytná svoboda slova. Objevila se zde také myšlenka, že federalizace vyřeší národnostní otázky mezi Čechy a Slováky.³⁴

Jiří Hoppe se domnívá, že z pohledu médií můžeme počátek Pražského jara vidět v článku Josefa Smrkovského *Oč dnes jde?*, který byl uveřejněn v deníku *Práce* 21. 1. 1968. Tímto dokumentem se otevřel prostor pro veřejnou diskuzi. Naopak konec svobody slova předznamenalo prohlášení *Slovo do Vlastních řad* z 13. 5. 1969, které vyšlo v *Rudém právu* 17. 5. 1969.³⁵

---

³⁰ Tamtéž.

³¹ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Osmašedesátý* [online]. 3. 1. 2008 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400001-osmasedesaty/video/>.

³² PECKA, Jindřich, BELDA, Josef, HOPPE, Jiří. *Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*. Praha: 1998. s. 382–385.

³³ Tamtéž, s. 382.

³⁴ Tamtéž, s. 382–384.

³⁵ HOPPE, s. 7.

2.6 Důsledky pražského jara

Proces liberalizace režimu a uvolňování atmosféry se však neseťkal s příznivým nadšením ze sovětské strany. Situaci v Československu začali sověti vnímat jako nebezpečnou. 26. března 1968 se konala v Drážďanech porada šesti komunistických stran. Jednalo se o vývoji událostí v Československu po lednovém plénu ÚV KSČ. Protireformně zaměřený politik Drahomír Kolder zde poprvé veřejně zmínil údajnou existenci „druhého centra“ uvnitř vedení KSČ.³⁶ V čele tohoto centra stál František Kriegel a složen byl z Josefa Smrkovského, Josefa Špačka a Čestmíra Císaře.³⁷

Kritika neustále narůstala. Sovětské straně vadilo například, že součástí *Akčního programu* byla snaha o zlepšení vztahů se SRN, SSSR, NDR a Bulharsko tuto skutečnost vnímaly jako porušení závazků vůči Varšavské smlouvě.³⁸ Sovětská strana vnímala reformní proces v Československu jako velké nebezpečí a došla k názoru, že je třeba tvrdě zakročit.³⁹ „Propagandistická mašinérie sovětského bloku promptně reagovala. Čs. rozhlas již tehdy informoval o letácích, distribuovaných v hlavním městě, jichž anonymní autoři označili člena předsednictva ÚV KSČ a předsedu ústředního výboru Národní fronty Kriegla, člena sekretariátu a tajemníka ÚV KSČ Císaře, předsedu ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů Eduarda Goldstücker a místopředsedy vlády zodpovědného za ekonomickou reformu akademika Otu Šika za nepřátele socialismu. Tiskový orgán ÚV KSSS Pravda obvinil 14. června 1968 Císaře z revizionismu.“⁴⁰

Dne 4. a 5. května 1968 došlo v Moskvě k jednání ÚV KSSS s ČSSR. Československou stranu zastupoval Alexander Dubček, Oldřich Černík a Jan Smrkovský.⁴¹ Zde sovětští představitelé zostřili kritiku reformního procesu a politiky KSČ do nové úrovně. Podle nich stálo Československo před kontrarevolučním zvratem (podobně jako Maďarsko

---

³⁶ VONDROVÁ, Jitka a kol. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Prosinec 1967 – červenec 1968*. Brno: 1995, s. 73-116.

³⁷ ŽÁČEK, Pavel. *Odvracená tvář pražského jara: Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*. Cheb: 2010, s. 79.

³⁸ KURAL, , s. 82.

³⁹ Tamtéž, s. 83.

⁴⁰ ŽÁČEK, s. 79.

⁴¹ VONDROVÁ, s. 165.

v roce 1956).⁴² Za kontrarevoluční centrum byli označeni tři např. Václav Černý a Ján Procházka. Toto hlavní centrum mělo údajně podporovat sto, dvě stě dalších lidí.⁴³ Sovětská kritika prudce vstoupala. „Mezi kontrarevoluční organizace Brežněv i jiní zařadili vznikající sociálně demokratickou stranu a existující už strany nekomunistické, církve, K231, KAN a studentské organizace. Turisty ‚západu‘ ozačili za špióny. Jako vyvrcholení kontrarevolučních příprav se jim jevily oslavy 1. máje.“⁴⁴ Sovětská strana vytvořila pro pražské vedení požadavky, které měly být okamžitě realizovány. Zde jsou zmíněné požadavky: „Vzít do rukou sdělovací prostředky; zakázat činnost uvedených ‚kontrarevolučních‘ organizací; zakázat veřejné mítinky, upevnit mocenské orgány – armádu, bezpečnost, lidové milice, a prokázat věrnost Varšavskému paktu souhlasem se zahájením vojenského cvičení 10., nejdéle 11. května, tedy s požadavkem, s nímž neuspěl maršál Jakubovskij. Dne 9. května (při výročí konce války v Evropě a osvobození Československa Sovětskou armádou) se měli KSČ a vláda obrátit k lidu s výzvou k boji s kontrarevolucí. Pokud prý vedení KSČ potřebná opatření neučiní, bude muset Moskva podniknout ‚i ty nejdalekosáhlejší kroky‘.“⁴⁵ 8. května 1968 proběhlo v Moskvě jednání ÚV KSSS s vedoucími představiteli zemí Bulharska, Maďarska, Německa, Polska. Československá strana zde již nebyla přizvána.⁴⁶ Na této schůzi se všichni vyslovili proti akčnímu programu.⁴⁷

Události, které se odehrávaly v první polovině roku 1968, vyvolaly ve společnosti velkou euforii. Lidé nadějně vzhlíželi k této vzniklé situaci a představovala pro ně šanci, jak se vymanit z pevného sevření totalitní moci. Bohužel tato etapa byla časově omezena. 20. července byla vyhlášena bojová pohotovost pěti států Varšavské smlouvy, která byla předzvěstí příprav na srpnovou intervenci.⁴⁸ Z hlediska mezinárodní situace byl problém v tom, že svět v tomto období byl bipolárně rozdělen a situace se pro Československo jevila nepříznivě. Z hlediska rozdělení Evropy byly velmoci odhodlány respektovat rozdělení na dva bloky. Západ nebyl ochoten učinit nic, co by podpořilo pozici Československa. Spojené státy americké řešily vietnamskou válku, Francie řešila problémy se studentskými bouřemi. Tuto nepříznivou situaci

---

⁴² KURAL, s. 83.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, s. 83–84.

⁴⁶ VONDROVÁ, s. 193.

⁴⁷ KURAL, s. 85.

⁴⁸ PAUER, s. 119.

podtrhuje vyjádření, které pronesl západní ministr zahraničních věcí W. Brandt: „Nejlepší, co můžeme pro Československo udělat, je že neděláme nic.“⁴⁹

2.7 Jednání v Čierné nad Tisou

V létě 1968, v předvečer setkání československé a sovětské reprezentace v Čierné nad Tisou se vzedmula nebývalá vlna vstupu obyvatel Československa o politiku.⁵⁰ 26. července 1968, vyšlo v *Literárních listech* jako speciální příloha *Poselství občanů předsednictvu ústředního výboru KSČ* (dále jen *Poselství*), které sepsal Pavel Kohout. Ústředním heslem se stalo „SOCIALISMUS! SPOJENECTVÍ! SUVERENITA! SVOBODA!“⁵¹ *Prohlášení* se stalo jedním z nejdůležitějších dokumentů Pražského jara a tehdy ho podepsalo během 48 hodin přes milion obyvatel. Představoval velké vložení důvěry a nebývalou podporu politické reprezentaci.⁵² Manifest požadoval po vedení KSČ následující: „Prostě promluvte jménem lidu, který v těchto dnech přestal být pojmem a stal se znovu silou, jež vytváří dějiny.“⁵³ Co se týče pomluv, které vyvstaly proti Československu, tak autoři zde poukazují na fakt, že v té chvíli byli naopak „nesrovnatelně silnější než kdykoli v minulosti“.⁵⁴

Setkání představitelů československé a sovětské reprezentace se uskutečnilo v Čierné nad Tisou v období od 29. července do 1. srpna 1968. Setkání se zúčastnilo téměř kompletní politbyro. Představitelé sovětské strany každý den přijížděli vlakem do Československa a po skončení vždy odjížděli s novými informacemi, které mohli využít k dalšímu vnějšímu ovlivňování. Sovětští představitelé byli velmi připraveni a místo setkání měli zmapované více než československá delegace. Za československou stranu se zúčastnil zejména Alexander Dubček. Představitelé sovětské strany se domnívali, že druhá strana bude ustupovat jejich požadavkům. Zazněla zde opět kritika manifestu *Dva tisíce slov*. Představitelům vadilo, že českoslovenští vůdci nepodnikli žádná rezolutní

---

⁴⁹ KURAL, s. 85–86.

⁵⁰ Tamtéž, 133.

⁵¹ HOPPE, s. 257.

⁵² KURAL, s. 134.

⁵³ HOPPE, s. 258.

⁵⁴ Tamtéž.

opatření.⁵⁵ Poté se Brežněv zabýval antisovětským vyjádřením, které se vyskytovalo hojně v hromadných sdělovacích prostředcích a mezi veřejností. Dle Brežněva se opozice dokonce snažila o „restauraci kapitalistického řádu“.⁵⁶ „[...] zvláštní pozornost věnoval pokusům oživit sociální demokracii i existenci nezávislých organizací jako KAN a K-231, v nichž viděl agentury imperialistických mocností.“⁵⁷ Závěr z jednání v Čierné nad Tisou lze shrnout tak, že obě se obě delegace domnívaly, že se jim podařilo přesvědčit druhou stranu ve prospěch vlastních záměrů. Sovětská strana vnímala setkání jako „[...] poslední pokus přimět v rámci kombinované vojenské a politické eskalace československé vedení k radikálnímu politickému obratu.“⁵⁸ Dubčekovo vedení krátce poté uklidňovalo veřejnost tím, že lidé nemusí mít obavy o suverenitu Československa.⁵⁹ „Ján Kadár krátce po bratislavském setkání prorokoval, že význam bratislavského prohlášení se ukáže *do týdne, do měsíce nebo později*“.⁶⁰

2.8 Invaze

Přišel srpen 1968, který definitivně ukončil reformní snahy Pražského jara. V noci z 20. na 21. srpna překročily hranice Československé socialistické republiky vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky. Odhaduje se, že v první fázi invaze překročilo státní hranice 200 tisíc mužů a později dokonce půl milionu.⁶¹ Samotná invaze začala na ruzyňském letišti večer 20. srpna. Ve večerních hodinách přiletělo několik civilních letadel ze Sovětského svazu, ty pozdě v noci řídila letecký výsadek sovětských ozbrojených sil. Před jedenáctou hodinou večer byl vyhlášen v pražských posádkách poplach. Po jedenácté hodině překročily hranice Československa jednotky vojsk pěti členů Varšavské smlouvy. Poté navštívil prezidenta Ludvíka Svobodu velvyslanec Stěpan Vasiljevič Červoněnko a oznámil mu překročení hranic. Krátce před půlnocí oznámil předseda vlády O. Černík na schůzi předsednictva ÚV KSČ, že obdržel zprávu o vojenské akci proti Československu. Kolem půlnoci dorazil i prezident Ludvík

---

⁵⁵ PAUER, s. 121–127.

⁵⁶ Tamtéž, s. 129.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, 158.

⁵⁹ Tamtéž, s. 157.

⁶⁰ Tamtéž, s. 157.

⁶¹ MACEK, Josef, *Sedm pražských dnů: 21.–27. srpen 1968: dokumentace*. Praha: 1990, s. 17.

Svoboda.⁶² Hodinu po půlnoci 21. srpna vyzval *Československý rozhlas* v Praze své posluchače, aby očekávali důležitou zprávu ústředního výboru KSČ. V rozmezí od půl druhé do dvou hodin byl opakovaně přečten text prohlášení předsednictva ÚV KSČ *Všemu lidu Československé socialistické republiky*. Poté byl na příkaz ředitele Ústřední správy spojů Karla Hoffmanna vyřazen vysílač. Kolem druhé hodiny začaly na ruzyňské letiště přistávat v minutových intervalech sovětské vojenské letouny s vojáky a těžkou bojovou technikou. Nastala okupace Československa.⁶³

---

⁶² Tamtéž, s. 17–18.

⁶³ Tamtéž, s. 19–20.

3 Propaganda

Sovětský svaz vnímal demokratizační proces v Československu velice negativně, a proto již před srpnem zahájil rozsáhlou propagandu, která probíhala i v období po invazi. Před ní se objevovala ve formě provokací a vydávání pomlouvačných letáků ze sovětské strany. Snažil se ve společnosti vzbudit dojem, že v Československu hrozí kontrarevoluce. Po invazi se objevila další série letáku a zejména nechvalně známá tzv. *Bílá kniha*. Svou činnost zahájila i radiová stanice Vltava. Začal se vydávat deník okupantů – Zprávy. Pro československou společnost zasaženou okupací byla tato tiskovina obzvláště urážlivá. Občané požadovali zastavení vydávání této tiskoviny. A právě Zprávy byly jedním z důvodů, proč se na počátku roku 1969 objevila extrémně radikální forma protestu v podobě sebeupálení.

3.1 Provokace

V tomto období se objevily provokace v podobě operací tajných služeb na území Československa, které měly vystupňovat sovětskou politiku.⁶⁴ V Československu se rozběhly dvě speciální operace. Tyto operace zapříčinily příliv příslušníků KGB do Československa. První operace nesla kódový název *Progress*, druhou vedla KGB pod názvem *Chodoki*.⁶⁵ Zejména druhá akce měla velmi provokativní charakter. „V jejím rámci dostali sovětští agenti-nelegálové za úkol vyrábět důkazy svědčící o tom, že československá opozice se připravuje na ozbrojený kontrarevoluční převrat. Za tímto účelem byly odhalovány ‚tajné sklady se zbraněmi‘, šířeny letáky s výzvami ke svržení vlády a podobně. KGB dokonce rozpracovala plány na zavraždění několika ruských žen provdaných za československé občany, které by padly na hlavu kontrarevoluce a přilily olej do ohně.“⁶⁶ Sovětská propaganda zveličovala opoziční nálady v Československu a nárůst občanských aktivit a kritiku socialismu stalinského typu předkládala jako důkaz zlověstných plánů „na vytržení Československa ze socialistického tábora“. To však sloužilo pouze vnitrostátní propagandě Sovětského svazu.⁶⁷

„Vrcholem těchto provokačních kampaní byla pomlouvačná akce proti úřadujícímu československému ministru Pavlovi. V anonymním dopise ‚jednoho

---

⁶⁴ PAUER, s. 118.

⁶⁵ BĚLOŠEVSKÝ, Dimitrij, PAZDERKA, Josef, ed. *Invaze 1968: ruský pohled*. Praha: 2011, s. 137.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

československého historika' v bulharské listě *Otečestven front* z 20. července 1968 se tvrdilo, že Pavel se podílel na politických rozsudcích smrti v padesátých letech. Pavla, který počátkem padesátých let řídil policii, ale sám se stal obětí tehdejších monstrprocesů, považovalo sovětské vedení za jednoho z hlavních nepřátel, protože měl v úmyslu očistit StB i od sovětských agentů.⁶⁸

Nikita Petrov v kapitole *Der „Der Prager Frühling“ im Visier des KGB* předkládá jako typický příklad dezinformační kampaně oddělení „A“ prvního ústředí KGB článek z novin *Pravda*, který byl uveden 19. července 1968. Článek se jmenoval „Dobrodružné plány Pentagonu a CIA – v nich se odvolávalo na přísně tajný, operativní plán“. Tento dokument obsahoval přísně tajné plány a dokumenty o tom, že CIA a USA chtěli zasahovat do záležitostí Československa a připravovaly kontrarevoluční puč. Tento plán však vymyslelo KGB.⁶⁹ Sovětská propaganda opoziční reakce v Československu zobrazovala značně přehnaně. Vzestup občanské iniciativy a kritika totalitarismu stalinského typu použila sovětská strana jako důkaz katastrofických plánů na vydělení Československa ze Socialistického tábora. Problémy, které vznikly s událostí id Československa, bylo nutné řešit v rámci SSSR.⁷⁰

3.2 Dopis 99 pragováků

V moskevské *Pravdě* vyšel 30. července 1968 dopis *Devadesát devět zaměstnanců Automobilových závodů Praga „sovětskému lidu“* (dále jen *Dopis 99 pragováků*), který sepsali pracující v pražském závodě Praga.⁷¹ 12. srpna proběhla v závodě Praga beseda novinářů s pracujícími.⁷² *Dopis 99 pragováků* vyjadřoval nesouhlas s demokratizačním procesem v Československu. Sovětská strana ho využila v rámci propagandy proti Československu během jednání V Čierné nad Tisou.⁷³ O dopise informovalo i *Rudé právo* dne 14. srpna 1968. Podle Stanislava Obrovského, autora komentáře v *Rudém právu*, byl dopis formulován již ve dnech 16. –17. července

---

⁶⁸ PAUER, s. 118.

⁶⁹ PETROV, Nikita. *Der „Prager Frühling“ im Visier des KGB. Das Jahr 1968*, In: KARNER, Stefan et al. *Prager Frühling: das internationale Krisenjahr 1968*. Köln: 2008, s. 770.

⁷⁰ Tamt., s. 770-771.

⁷¹ PECKA, BELDA, HOPPE, s. 392.

⁷² HOPPE, s. 405.

⁷³ PECKA, BELDA, HOPPE, s. 392.

1968.⁷⁴ Československá veřejnost vnímala *Dopis 99 pragováků* velice negativně, stejně tak zaměstnanci samotných závodů Praga. Bývalý zaměstnanec závodů, který vlastnil jeden výtisk novin z 30. července 1968, v rozhovoru pro *idnes.cz* uvedl, že: „Na celou Pragovku se lidi kvůli tomu dopisu dívali skrz prsty.“⁷⁵

Ačkoliv byli autoři *Dopisu 99 pragováků* pro obrodný proces, stavěli se proti prezentování reformního procesu v médiích, která navíc dle jejich názoru „vytvářela žlučovitou atmosférou proti SSSR“. Autoři zde označili za zrádce Edvarda Beneše, který v roce 1938 odmítl pomoci SSSR. Také uvedli, že se bojí navrácení do předúnorové situace. Autoři se vyjádřili i k vojenskému cvičení: „Věřte nám, že to nejsme my, kteří rozpoutali kampaň proti vojenskému cvičení, na urychlený odsun vašich vojsk a vojsk spojenců z naší země. Věřte, že nám je hanba a stydíme se do hloubi duší za ty lidi, kteří licoměrně jedním koutkem úst se vydávají za přátele SSSR, jeho lidu a druhým koutkem štvou a volají po okamžitém odchodu vojsk.“⁷⁶ Po srpnu 1968 režim vyzdvihoval signatáře *Dopisu 99 pragováků* jako hrdiny a nechal zhotovit pamětní desku, která stála u hlavní brány závodů. Nesla nápis „Z tohoto závodu velkých dělnických revolučních tradic byl v kritickém roce 1968 odeslán dopis s devadesáti devíti podpisy do SSSR, žádající podporu a pomoc v boji s protisocialistickými silami.“⁷⁷

3. 3 Letáky a rozhlasová stanice Vltava

„S pomocí redakce mezinárodního časopisu *Otázky míru a socialismu* se v ČSSR tiskly a šířily protidubčekovské letáky.“⁷⁸ Tyto letáky byly velice nevhodné. Podle Jiřího Vančury byl velký problém v tom, že autoři v letácích kritizovali idoly

---

⁷⁴ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 14. 8. 1968 [cit. 2013-02-12], s. 3. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/8/14/3.png>.

⁷⁵ POLÁKOVÁ, Lenka. IDNES.CZ. *Zprávy: Pragovák vypráví příběh 40 let starého dopisu, který k nám prý pozval tanky.* [online]. 29. 8. 2008 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pragovak-vypravi-pribeh-40-let-stareho-dopisu-ktery-k-nam-pry-pozval-tanky-1r4-/domaci.aspx?c=A080827_165846_domaci_lpo.

⁷⁶ PECKA, BELDA, HOPPE, s. 392-393.

⁷⁷ POLÁKOVÁ, Lenka. IDNES.CZ. *Zprávy: Pragovák vypráví příběh 40 let starého dopisu, který k nám prý pozval tanky.* [online]. 29. 8. 2008 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pragovak-vypravi-pribeh-40-let-stareho-dopisu-ktery-k-nam-pry-pozval-tanky-1r4-/domaci.aspx?c=A080827_165846_domaci_lpo.

⁷⁸ PAUER, s. 118.

srpnových dnů.⁷⁹ Po sovětské intervenci se začaly na území Československa objevovat ve velkém množství dezinformační letáky. Často se v nich psalo o příchodu sovětských jednotek na žádost nejmenovaných funkcionářů, obsahovaly výzvy ke klidu a nařízení velitelů okupačních vojsk. Letáky zaplavily celé Československo, často je roznášeli vojáci nebo byly shazovány přímo z obrněných transportérů a vrtulníků. Ve společnosti však budily silný odpor a byly často ihned ničeny. Zpočátku vyvolávaly letáky spíše posměch, neboť obsahovaly řadu gramatických i stylistických chyb, germanismů a rusismů.⁸⁰ Dle Jiřího Vančury můžeme téma okupačních tiskovin shrnout do několika okruhů, které se pravidelně opakovaly: „V zemi působily různé ‚pravicové, protisocialistické a kontrarevoluční síly‘, jež si kladly za cíl likvidaci socialistického zřízení. Letáky zdůrazňovaly roli sovětské armády v druhé světové válce a při osvobození Československa, často využívaly autority prezidenta republiky Ludvíka Svobody, který se sice odmítl podílet na vytvoření kolaborantské vlády, ale současně vyzval ke klidu, situaci hodnotil jako nedorozumění a nakonec odjel do Moskvy dohodnout podmínky kapitulace.“⁸¹ Některé letáky, jako například *Pražane! Zastav provokátéra!*, používal stejnou frazeologii a údernost jako nacistická propaganda. Propagandistický leták *Leden – Ano! Kontrarevoluce – Ne!* se obracel na stoupence polednové politiky KSČ. Mnohdy se v dezinformačních letácích psalo o cestě prezidenta Ludvíka Svobody do Moskvy. Autoři zde cestu popsali jako přátelskou. Na konci srpna 1968 začala vycházet pobuřující tiskovina okupačních jednotek – *Zprávy*.⁸² Objevil se i podvržený výtisk *Rudého práva*, který se stal ojedinělým pokusem o vydávání dezinformací pomocí domácích novin.⁸³

Ačkoliv bylo československé vedení proti vydávání *Zpráv* bezmocné, v oblasti domácího tisku naopak plně uplatnilo svou moc. Dne 30. 8. 1968 schválila vláda „usnesení č. 292 o mimořádných opatřeních ke kontrole tisku a tím zřídila Úřad pro tisk a informace (ÚTI)⁸⁴, též znám jako ÚTISK. Na místa šéfredaktorů byli dosazováni

---

⁷⁹ VANČURA, s. 115.

⁸⁰ BLAŽEK, Petr. *Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968*, In: EISLER, Jerzy et al. *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: 2009, s. 201-202.

⁸¹ VANČURA, s. 115.

⁸² BLAŽEK, s. 210–213.

⁸³ Tamtéž, s. 214.

⁸⁴ HOPPE, s. 16.

lidé, kteří se touto cenzurní službou školili.⁸⁵ Do čela úřadu byl postaven Josef Vohnout.⁸⁶

Nechvalně známá byla i rozhlasová stanice *Vltava*, která byla umístěna v NDR. Naštěstí se této stanici nepodařilo porazit postavení československých sdělovacích prostředků.⁸⁷ V počátcích se vysílání vyznačovalo špatnou češtinou a slovenštinou hlasatelů. Tato situace dle Petra Blažka vyvolala u mnoho obyvatel vzpomínky na nacistickou okupaci.⁸⁸ Anton Tally, bývalý zaměstnanec stanice umístěné v Drážďanech ve *Zprávě československého velvyslanectví v NDR* vypověděl, že byl pověřen převzít kontrolu českého a slovenského vysílání stanice. Tally pracoval jako překladatel. Od vedení dostal nařízení, že měl kontrolovat i politickou stránku vysílání, ale nařízení odmítl, neboť pocházel z Československa a dříve byl i partyzán. Tally rovněž uvedl, že stanice měla být oddělena od ostatních rozhlasových stanic NDR. Bývalý zaměstnanec také vypověděl, že pokud někdo z hlasatelů odmítl přečíst texty, byl ihned považován za zrádce. Tally zažádal i o politickou a právní ochranu.⁸⁹

3.4 Bílá kniha

V rámci propagandy byla připravena řada ideologických brožur. „Základní výchozí interpretace invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy obsahovala stručná publikace *Obrana socialismu – nejvyšší internacionální povinnost*, jejíž obsah byl připraven již před 21. srpnem 1968. Poprvé tento text publikoval 22. srpna 1968 sovětský deník *Pravda*.“⁹⁰ Ovšem nejznámější se stala brožura *K událostem v Československu*, označovaná také jako *Bílá kniha*, která byla vydána v rámci sovětské propagandy. Tato kniha byla sestavena sovětskými propagandisty a příslušníky KGB. Hlavním účelem této brožury bylo zdůvodnit intervenci.⁹¹

Dne 27. září 1968 v Moskvě na zasedání vedoucích představitelů „pětky“ Brežněv uvedl, že v prvním vydání vyšlo 300 000 výtisků, které byly ihned rozebrány.

---

⁸⁵ VANČURA, s. 115–116.

⁸⁶ HOPPE, s. 16.

⁸⁷ PAUER, s. 231.

⁸⁸ BLAŽEK, s. 203.

⁸⁹ VONDROVÁ, s. 200–202.

⁹⁰ BLAŽEK, s. 202.

⁹¹ ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Projekty: Stránky věnované událostem roku 1968 a 1969* [online]. 2008, 2012 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968>.

A posléze nechali vytisknout dalších 500 000 výtisků. *Bílá kniha* byla kromě češtiny a slovenštiny přeložena také do angličtiny, francouzštiny a němčiny. Brežněv na jednání přiblížil i obsah: „Zde je zveřejněno mnoho materiálů o činnosti zaměřené na rozklad KSČ, o aktivitách rozličných kontrarevolučních ‚klubů‘ atd.“⁹²

A co vlastně tato brožura obsahovala? Kniha je rozčleněna do několika kapitol, které představují ústřední motivy brožury. Věnuje se například ideologické přípravě kontrarevoluce, kursu kontrarevoluce na uchvázení moci. Řeší se také útoky na socialistickou zahraniční politiku. Autoři v závěru upozorňují také na fakt, že se podzemí kontrarevoluce odhaluje.⁹³ Knihou se line poměrně silný propagandistický duch, který se snaží podsouváním poměrně silných úderných frází očerňovat různé složky v Československu a cíleně se snaží ovlivňovat veřejné mínění (od médií v Československu počínaje až k samotné opozici vůči Komunistické straně Československa). V kapitole *Heslo „svobody slova“ v rukou kontrarevoluce* se snaží vzbudit představu, že zrušení cenzury pod heslem „svoboda slova“ má jenom negativní dopady. Snaží se nenápadným způsobem pracovat s veřejným míněním tak, aby byl negativně pozměněn pohled veřejnosti na obraz odpůrců socialistické ideologie. V *Bílé knize* je například manifest Klubu angažovaných nestraníků označen za demagogický a tvrdí, že autoři manifestu *Dva tisíce slov* pomlouvají komunistickou stranu. Dále, že vychvalují buržoazii a sympatizují s kapitalismem.⁹⁴

Samotný akt zrušení cenzury v tisku autoři vidí tak, že se nepřátelům socialismu podařilo vymknout kontrole a k zničení protisocialistických idejí bylo zneužito heslo „svobody slova“ A právě svobodu slova v rukou nepřátel socialismu vnímají jako nežádoucí a nebezpečný jev. Tuto pasáž lze vnímat jako cílené zesměšňování zrušení cenzury v médiích. Autoři se to celé snažili zlehčit citováním pasáže vytržené z kontextu od dopisovatele americké agentury *Associated Press* G. Neuerburga: „Nyní je redaktorům dovoleno tisknout fakticky všechno, co je podle jejich názoru vhodné pro

---

⁹² VONDROVÁ, s. 77–84.

⁹³ TISKOVÁ SKUPINA SOVĚTSKÝCH ŽURNALISTŮ. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků* [online]. Moskva, 1968 [cit. 2013-02-15], s. 3. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/bila-kniha.pdf>.

⁹⁴ Tamtéž, s.55–57.

tisk.⁹⁵ Tím chtěli jasně ukázat, že nepřátelé socialismu chtějí a můžou manipulovat s informacemi a ony klamné a pozměněné informace podsouvat veřejnosti. Autoři zlehčovali požadavky na liberalizaci v informačních prostředcích tím, že je označili za demagogické.⁹⁶ Opět zde zaútočili na manifest *Dva tisíce slov*, který nepoškozuje jen členy, ale už i celou stranu. Silná vlna kritiky se snesla i na *Mladou frontu*, která si dovolila přeškrtnout dvacetiletou cestu socialistického rozvoje.⁹⁷ Dle Petra Vančury je tato brožura ukázkou žalostného úpadku propagandy v totalitních státech.⁹⁸

---

⁹⁵ TISKOVÁ SKUPINA SOVĚTSKÝCH ŽURNALISTŮ. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků* [online]. Moskva, 1968 [cit. 2013-02-15], s. 55. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/bila-kniha.pdf>.

⁹⁶ Tamtéž, s. 56.

⁹⁷ Tamtéž, s. 56–57.

⁹⁸ VANČURA, s.114.

4 Opozice a odpor vůči komunistickému režimu v Československu

V této kapitole je vymezen odpor ve dvou specifických formách protestu proti posrpnové politické situaci v Československu. První podoba protestu je formou sebeupálení. Druhá podoba, která bude zde v kapitole popsána, je ve formě demonstrací, které vypukly v roce 1969, při příležitosti ročního výročí od okupace Československa vojsky pěti členů Varšavské smlouvy. Oba příklady mají společné to, že režim využil svých prostředků v podobě cenzury, dezinterpretování informací, a v případě srpnových demonstrací, použití násilných prostředků pro jejich potlačení.

4.1 Jan Palach

„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou:

1. Okamžité zrušení cenzury,
2. Zákaz rozšiřování ‚Zpráv‘.

Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. Ledna 1969 a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P. S.

Vzpomeňte si na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.⁹⁹

Tento je znění dopisu s požadavky, který po sobě zanechal v aktovce dvacetiletý student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Jan Palach, který se 16.

---

⁹⁹ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha:1990. s. 89–90.

ledna 1969 pár minut před půl třetí odpoledne na Václavském náměstí u kašny pod budovou Národního muzea v Praze polil benzínem a zapálil.¹⁰⁰

Šokujícímu činu přihlížela celá řada svědků. Nikdo z nich však neviděl událost celou, neboť každý z nich se v době zapálení vyskytoval na jiném místě.¹⁰¹ V inkriminovanou dobu přihlíželo aktu hned několik svědků. Marta Indrová jako první našla v aktovce Palachův dopis s požadavky. Byl zde i reportér Václav Pexa, který přefotil Janovu fotografii z indexu, kterou našel v jeho aktovce. Následující den vyšla fotografie v deníku *Práce*, kde bylo poprvé uvedeno celé jméno Jana Palacha. V krátkém článku nazvaném *Tragédie doby* byla také zmínka o tom, že byl na místě činu nalezen dopis s požadavky a motiv činu byl prezentován jako „demonstrativní proces“.¹⁰² Na místě činu našli příslušníci VB dva papíry formátu A4, na nichž byla tuší napsaná informace o tom co, řidič se zde odehrálo. Řidič Bronislav Kulig při výslechu uvedl, že je napsali dva mladíci na rampě Národního Muzea. Papír s nápisem „Zde se upálil 20letý student“ zatížili dlažebními kostkami, přiložili k Palachovým věcem a odešli.¹⁰³

4.1.1 Převoz a pobyt v nemocnici

Kolem půl třetí odpoledne jela kolem místa činu sanitka, ve které jel Miloš Pokorný s Miloslavem Sovou. Když jelo okolo Národního muzea, zahlédli pohybující se oheň. Muži se nejprve domnívali, že hoří automobil. Nejprve tedy v Krakovské ulici rychle vyložili pacienta, kterého měli v sanitce a vrátili se nazpátek. Muži vypověděli následující: „U Muzea se lidé před námi rozestupovali, takže jsme dojeli prakticky až k muži, který ležel na zemi, přikrytý kožichem, a jehož šatstvo na něm doutnalo.“¹⁰⁴ Sanitáři naložili Palacha, ke kterému si přisedl i dispečer Špírek a odjeli do Všeobecné nemocnice na Karlovo náměstí, kde je však nepřijala sestra a poslala je do nemocnice v Legerovy ulice.¹⁰⁵ Do nemocnice přijeli až okolo 14.45 hodin. Po celou dobu nebyl Jan lékařsky ošetřen a nedostal ani žádné utišující léky. Dispečer Špírek při výslechu

---

¹⁰⁰ BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968. 2. díl, Počátky normalizace*. Praha:1993, s. 44.

¹⁰¹ BLAŽEK, Petr. *Pochodeň č. 1. Rekonstrukce činu Jana Palacha*, In:BLAŽEK, Petr a kol. *Jan Palach '69*. Praha: 2009. s. 62.

¹⁰² BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 72.

¹⁰³ Tamtéž, s. 68.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁵ Tamtéž.

později uvedl, že popálený mladík byl neustále při vědomí a hovořil s ním. Od Palacha se v sanitce dozvěděl, že si to udělal sám.¹⁰⁶

Sanitáři přivezli Palacha do nemocnice v Legerově ulici. Z ambulance Palacha odvezla sestra Svatava Pinkasová na šokový pokoj. Jan měl na sobě zbytky spáleného oblečení.¹⁰⁷ Ve výtahu sestra ucítila výpary z benzínu, a proto se ho zeptala, zda se jednalo o nešťastnou náhodu: „On mi na to odpověděl: „Ne, já jsem se polil sám a sám jsem se zapálil. Na protest proti tomu, co se tady děje. ‘ Já jsem se ho poptala, co tím myslí, co se tady má dít. On mi na to řekl: „Proti cenzuře a proti vydávání Zpráv.‘ Aniž bych se jej dále ptala, řekl mi ještě ve výtahu, že jich bude víc, že je to skupina a že za pět dnů bude další. Doslova mi řekl, že chtějí demonstrovat tímto způsobem jako buddhisté ve Vietnamu. Já jsem z jeho odpovědi byla trochu vyvedena z míry a on mi řekl: „Sestro, rozuměla jste tomu, co jsem Vám řekl! ‘ Odpověděla jsem mu, že je to hrozné, že to chtějí takto udělat. (...) Dodatečně jsem si teď vzpomněla na to, že ve výtahu mi Jan Palach také řekl: „Nemyslete si, že jsme spolek sebevrahů.““¹⁰⁸

Kolem třetí hodiny byl Jan převezen na šokový pokoj. Lékařka MUDr. Marta Zádorožná konstatovala popáleniny druhého a třetího stupně na zhruba 80 % těla.¹⁰⁹ Ačkoliv byl Janovo stav velice vážný, a byly mu podávány silné léky, byl při vědomí a stále přemýšlel. Jako doklad slouží tajný rozhovor nahraný na magnetofonovou pásku, který s Janem udělala psychiatrička MUDr. Zdenka Kmuníčková. Tuto akci uskutečnila spolu s Vladimírem Tůmou, kterému přišlo velice důležité, aby byl pořízen tento záznam. O celém rozhovoru věděla jen ona a Tůma. Při samotném nahrávání byla přítomna jen doktorka a přítomné ošetřující sestry. Existovaly tři magnetofonové pásky, které vlastnila Kmuníčková, Tůma a docent psychiatrické kliniky Milan Černý. Všichni tři pásku uschovali a drželi v tajnosti. Tůma po několika týdnech poslal kopii záznamu západoněmecké televizní stanici ARD pro jistotu k uschování (stanice nikdy pásku nepoužila).¹¹⁰

Pár hodin před smrtí byl Janův stav kritický, už prakticky nemohl mluvit. Toho dne navštívila jediná povolená návštěva mimo Janovu maminku a bratra, Eva

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 69–70.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 70.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 70.

¹¹⁰ KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha*. Praha: 2009, s. 48–51.

Bednáriková a Luboš Holeček, který patřil k nejvlivnějším činitelům studentského hnutí vysokých škol. Oba o setkání informovali veřejnost. Eva Jana znala, Luboš však nikoliv. Je třeba zmínit, že Jan studoval na Filozofické fakultě jen pár měsíců, po přestupu z Vysoké školy ekonomické. Je proto logické, že si ho studenti špatně pamatovali. Jan však Luboše znal jako aktivního studentského politika. Setkání Evy a Luboše s Palachem je důležité zmínit, neboť jeho výsledky byly později manipulovány podle záměrů vládnoucí moci, které s Janovými neměli nic společného. Zejména šlo o snahu uklidnit situaci.¹¹¹

Na veřejnost se dostala dvě prohlášení. Jedno přednesla Eva Bednáriková a druhé Luboš Holeček. Ačkoliv v obou téměř totožně vyzývali Janovým jménem, aby již nikdo neprotestoval takto radikálním způsobem. Když však porovnáme obě verze výzvy, zjistíme, že Lubošova varianta zní věrohodněji. Lépe zachycuje útržkovitost Janovy výpovědi, zapříčiněnou jeho kritickým stavem pár hodin před smrtí. Prohlášení, které podala Eva, bylo plynulé, není možné, aby Jan v tak kritickém stavu plynule hovořil. Spíše to vypadá, jako by byl text zhotoven dodatečně. Ve verzi od Bednárikové Jan působil autoritativně, což neodpovídá prohlášení Luboše.¹¹² Jiří Lederer se s Holečkem později sešel. Ke všem interpretacím vzkazu, který Palach před smrtí sdělil, je velice důležité sdělení, které Lederer získal od Holečka. Dle něj poslední setkání s Palachem nebylo kvůli nějaké výzvě, ale bylo jen obyčejnou rozmluvou. Holeček uvedl, že Jan již mluvil nesrozumitelně. A také zmínil, že se mu Jan snažil říct jméno nějakého přítele, to však nebylo vůbec srozumitelné. Právě Holeček jako jediný si pořizoval písemný záznam během setkání.¹¹³ Luboš Holeček ještě téhož dne přetlumočil v Československém rozhlasu poselství, které mu Jan předal.¹¹⁴ Luboš a Eva však nebyli jediná návštěva. Mezi prvními, kdo se v nemocnici objevil, byl major Brož z StB. Poté, co mu ošetřující lékař nedovolil Palacha vyslýchat, umístil pod jeho lůžko magnetofonové lůžko a ve vedlejší místnosti byla umístěna stálá služba StB.¹¹⁵

---

¹¹¹ LEDERER, s. 99–101.

¹¹² Tamtéž, s. 102–103.

¹¹³ Tamtéž, s. 102–103.

¹¹⁴ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: 2007, s. 316.

¹¹⁵ Tamtéž.

Během svých posledních dnů Jan dokázal, že má opravdu silnou vůli. Jan Palach zemřel v neděli, 19. ledna 1969 v 15.30 hod.¹¹⁶ Veřejnost se o jeho smrti dozvěděla z výtisku *Rudého práva*, které vyšlo následující den. Kromě informace o smrti zde bylo uvedeno, že Libuši Palachové byly odeslány soustrastné telegramy. První telegram byl odeslán ještě v neděli a odeslali ho L. Svoboda, A. Dubček, J. Smrkovský a O. Černý.¹¹⁷ Tedy od mužů, v jejichž ústavní pravomoci leželo splnění požadavků. Krátce po Janově smrti se u kašny pod budovou Národního muzea shromažďovali mladí lidé, kteří drželi protestní hladovku.¹¹⁸ Janovo tělo bylo po smrti zabaleno do československé vlajky. Po převozu do Ústavu soudního lékařství sňal sochař Olbram Zoubek posmrtnou masku, ze které vyhotovil sádrový odlitek, který umístil na kašnu pod Národním muzeem.¹¹⁹ 20. ledna se konal tichý smuteční pochod z Václavského náměstí na náměstí Krasnoarmejců. Tam se kolem páté hodiny sešla manifestace, na níž promluvil za studenty např. Luboš Holeček.¹²⁰ Pohřbu se tehdy zúčastnilo přes 100 000 lidí a proběhl v naprostém klidu. Tichý smuteční obřad se stal tichou manifestací a představoval obrovskou vlnu vzepětí jak společnosti, tak vysokoškoláků.¹²¹ Smrt zasáhla zejména studenty, kteří vycházeli do ulic a demonstrovali za Palachovy požadavky.¹²² *Rudé právo* ve svém článku s názvem *Zabezpečit důstojný průběh pohřbu J. Palacha* uvedlo, že ministři ČSR doc. E. Bosák a prof. ing. dr. V. Bezdíček přijali delegaci složenou ze Svazu vysokoškolských studentů, kterou vedl M. Dymáček, dále pak prorektor University Karlovy prof. L. Zachoval a kvestor University Karlovy J. M. Polák. Zástupci ministerstva vnitra se sešli spolu se zástupci kvůli přípravám pohřbu Jana Palacha. Představitelé studentů uvedli, že se obrátí na veřejnost s prosbou za důstojný a poklidný průběh smutečního obřadu a rovněž, že veškeré smuteční akce budou ukončeny ještě v den pohřbu.¹²³ Pohřeb Jana Palacha, který se konal v Praze 25. ledna

---

¹¹⁶ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 71.

¹¹⁷ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 20. 1. 1968 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/20/1.png>.

¹¹⁸ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: 2007, s. 316.

¹¹⁹ SUK, Jiří. *Jan Palach: 16.-25.1.1969*. Praha: KANT, 2009, s. 19.

¹²⁰ VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 - září 1969)*. Praha: 2003, s. 208.

¹²¹ OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: 2003, s. 33.

¹²² VANČURA, s. 127.

¹²³ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 25. 1. 1968 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/25/1.png>.

1969, byl důstojný a nesl v sobě tiché vyjádření všeobecného nesouhlasu s okupací Československa.¹²⁴

4.1.2 Dopis

Jan Palach napsal čtyři dopisy. Tři dopisy a jeden pohled poslal poštou, jeden si přinesl v aktovce ke kašně. Obsah textu se lišil jen minimálně, každý obsahoval požadavek na zrušení vydávání *Zpráv*, zrušení cenzury a časově neomezenou stávkou. Ve všech se vyskytovalo datum 21. ledna 1969, tedy doba, do kdy měly být požadavky splněny, jinak měly vzplanout další pochodně. Dopisy, které odeslal Ladislavu Žižkovi a Lubomíru Holečkovi, obsahovaly osobní vzkaz s prosbou, aby o jeho činu informovali veřejnost. Jan jeden dopis odeslal také Svazu Československých spisovatelů.¹²⁵ Toto však není jediná podoba dopisu. Ještě večer 16. ledna našli Janovo spolubydlící na koleji v jeho věcech černý sešit s požadavky. Koncept, který se jim dostal do rukou, obsahoval známé požadavky. Co je však důležité, dopis byl mnohem delší a obsahoval řadu přeškrtnutých vět. Což dokazuje, že Palach svůj dopis promýšlel.¹²⁶ Původní koncept textu obsahoval několik dalších požadavků, které měly být splněny. Vedle zrušení cenzury a zákazu rozšiřování *Zpráv* měli být odvolání ze svých funkcí politici, kteří 21. srpna 1968 kolabovali s okupanty (např. Vasil Biľak, Alois Indra, Jan Piller a Lubomír Štrougal).¹²⁷

Je patrné, že Jan Palach s dopisem pracoval a postupně ho zkracoval. Původní koncept obsahoval větu, která upozorňovala pracující ČKD Praha na to, že mezi dobrovolníky jsou i jejich děti. Jan Palach také zvažoval požadavek, aby odstoupil federální ministr vnitra Jan Pelnář a měl být nahrazen Josefem Pavlem. V první podobě dopisu požadoval také soudní proces s bývalým náměstkem ministra vnitra Viliamem Šalgovičem.¹²⁸ Podle Lederera prošel text třemi fázemi změn. V první fázi je první koncept bez škrtnutí. Druhou fází byl proškrtnutý první text. A třetí fází byl odeslaný text. Jednotlivé fáze představují postupné zjednodušování.¹²⁹

---

¹²⁴ BENČÍK, s. 319.

¹²⁵ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 68–67.

¹²⁶ LEDERER, s. 84.

¹²⁷ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 73.

¹²⁸ LEDERER, s. 89.

¹²⁹ Tamtéž, s. 90.

4.1.3 Inspirace

Pár desítek minut po přijetí Jana Palacha přijeli na kliniku členové výjezdové skupiny Městské správy Veřejné bezpečnosti Praha, kteří ohledali místo činu. Tito příslušníci kontaktovali telefonicky Filozofickou fakultu, kde získali od studenta Zdeňka Zbořila bližší informace o popáleném studentovi. V zápisu bylo rovněž uvedeno, že Zbořil spekuloval o možné souvislosti Janova činu s dopisem, který v listopadu 1968 otiskl časopis Mladý svět v rubrice „Milá Sally“.¹³⁰ V tomto dopise se psalo, že údajná pětici žáků deváté třídy základní školy z Brna oznamovala, že se 24. prosince 1968 upálí na protest proti kolaboraci některých politiků s okupanty a beznadějně budoucnosti. Většina studentů se však domnívala, že se jednalo o špatný vtip. Podle závěrů z vyšetřování neměl Palach s dopisem nic společného.¹³¹ Tento netradiční projev politického protestu ve formě sebeupálení byl pro Evropu naprosto výjimečným aktem. Před Janem Palachem zvolil stejný způsob protestu Ryszard Siwiec, který se 8. září, krátce po projevu Wladysława Gomułky, zapálil na stadionu ve Varšavě na protest proti okupaci Československa.¹³² O tomto činu však Palach nevěděl, tudíž se jím nemohl inspirovat.¹³³

V Československu se o otázce protestu ve formě sebeupálení začalo hovořit již na podzim roku 1968. Na jedné z přednášek Filozofické fakulty byl vznesen dotaz, zda by takto radikální čin měl smysl. Není jasné, zda otázku položil právě Palach, to by byly spíše jen dohady.¹³⁴ Bývalá studentka Jana Smolanová uvedla, že celý dotaz vypadal z kontextu celé besedy a působil na diskutující nepatřičně. Tehdy bylo na dotaz odpovězeno jen krátce a ony protestní sebevraždy upálením byly vysvětlovány z určitého kulturního klimatu, které je typické spíše pro asijské země a nemá nic společného s evropskou mentalitou.¹³⁵

Nicméně právě tímto protestem, který se v Asii masivně rozšířil, se Palach s největší pravděpodobností inspiroval. Důkazem jsou články o protestním

---

¹³⁰ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 72.

¹³¹ Tamtéž, s. 55.

¹³² BENČÍK, s. 310.

¹³³ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Jan Palach* [online]. 17. 1. 2012 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/212452801400003-jan-palach/video/>.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 55.

sebeupalování buddhistických mnichů ve Vietnamu, které se našly ve Všetatech po jeho smrti. Tyto články dokládají jeho hlavní inspiraci při volbě formy protestu.¹³⁶ Tradice sebeupálení existovala v Asii již patnáct set let, ovšem ve dvacátém století se tento akt vyskytoval spíše vzácně. Rozšířil se opět až ve Vietnamu v souvislosti s americkou okupací.¹³⁷ V období od června 1963 tímto způsobem protestovalo několik buddhistů proti potlačování náboženských svobod a proti válečnému konfliktu. Tento čin nevnímali mniši jako sebevraždu. Chápali čin jako zástupnou oběť, která pohne srdci lidí, a ti pak změní svůj postoj. A komunistický režim využíval propagandisticky jejich protesty. Nikdy však nezdůrazňovaly náboženský motiv a popisovali jej pouze jako hrdinský čin proti americkému imperialismu.¹³⁸ Jan Palach uvažoval podobně jako buddhisté. Chtěl stejně jako oni otřást veřejnost šokujícím činem, aby vystoupila a podpořila jeho požadavky. Tyto požadavky nebyly složité a všichni v Československu jim rozuměli. Požadavky a zrušení cenzury a zákazu rozšiřování periodika okupantů se bezprostředně dotýkaly hlavních vymožeností pražského jara, svobody projevu a pravdivosti informací.¹³⁹

Všichni v okolí Jana Palacha, příbuzní, přátelé, či spolužáci ze školy shodně uváděli, že o jeho přípravách neměli tušení. Jan Palach o svém činu přemýšlel již delší dobu. Dokládá to jeho návrh na obsazení budovy Československého rozhlasu na Vinohradské třídě malou skupinou studentů.¹⁴⁰ Tuto výzvu adresoval Jan představiteli Lubomíru Holečkovi, který předsedal zasedání vysokoškoláků, která se uskutečnila 6. ledna 1969 ve velké aule Filozofické fakulty. Holeček si výzvu patrně jen přečetl a nijak na ni nereagoval.¹⁴¹ Palach se zde zmínil o neúspěchu listopadové okupační stávkou a navrhl, aby se iniciativy chopila malá skupina studentů, která by pomocí rozhlasového vysílání strhla k masovému vystoupení. Palach zde hovoří o tom, že ono obsazení rozhlasu se mu jeví jako účelnější, než nějaká demonstrace. Chtěl také vysílat výzvu za zrušení cenzury a za Smrkovského. Palach od Holečka patrně nedostal žádnou

---

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ TOPOLOVÁ, Barbara, DUDKOVÁ, Veronika, SUCHÁNEK, Pavel. *Ve jménu života Vašeho...: Sborník [statí o J. Palachovi, J. Zajícovi, E. Pločkovi]*. Praha:1990, s. 50.

¹³⁸ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 55.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 53.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 53–54.

odpověď, proto se rozhodl pro jinou formu politického protestu.¹⁴² Petr Blažek se dokonce domnívá, že text, který obsahoval násilný prvek v podobě obsazení rozhlasu patrně ani nečetl.¹⁴³

Podle Petra Blažka je tento dokument důležitým svědectvím pro pochopení Janova uvažování. Zejména se ukazuje, že Palach delší dobu zvažoval různé formy protestu a samotný čin sebeupálení neprovedl v okamžitém afektu.¹⁴⁴ V tomto návrhu se objevují teze, které se později objevili i v dopise „Pochodeň č. 1“. Uvažuje zde o celonárodním odporu, jehož hlavním projevem má být generální stávka, o níž se mezi studenty diskutovalo už od podzimu 1968.¹⁴⁵ Petr Blažek uvádí, že: „Palachův návrh je nepřímým dokladem toho, že údajná skupina dobrovolníků, jejíž členové se měli v případě nesplnění požadavků postupně upalovat, patrně vůbec neexistovala a byla podle všeho vyfabulována pouze jako nátlakový prostředek pro zvýšení efektu.“¹⁴⁶

Je třeba ještě připomenout jeden možný důvod, proč se Jan rozhodl k nějaké formě protestu. Před invazí v srpnu 1968 Jan navštívil kvůli brigádě dvakrát Sovětský svaz. Z dopisu, který odeslal své matce Libuši Palachové v roce 1968 je patrné, že ho „bordel“ a atmosféra strachu mezi lidmi v zemi velice znepokojila. Jan si všiml, že někteří sovětské představitelé se úsporně snaží izolovat svoje lidi od nebezpečných států. Je možné, sovětská okupace v srpnu 1968 vyvolala u Jana obavy, že by se Československo mohlo dostat do podobného „bordelu“. Jiří Lederer poukazuje na to, že Jan ve svých dopisech nekritizuje komunistickou stranu a ani se zde nevyskytuje antisověťismus a zřejmě zůstal pod vlivem reformního procesu Pražského jara.¹⁴⁷

Asi nejdiskutovanější otázka kolem postavy Jana Palacha je, zda vůbec existovala ona zmiňovaná skupina dobrovolníků, o které se Jan zmiňoval v dopise.¹⁴⁸ Skupina měla spíše sloužit jako prostředek k zesílení ultimativní hrozby v dopise. Rok 1989 dal prostor k tomu, aby se údajní členové skupiny přihlásili. Nikdo to však

---

¹⁴² Tamtéž, s. 54

¹⁴³ ČRO RADIOŽURNÁL. *Host Radiožurnálu: Petr Blažek: Čin Jana Palacha vyvolává otázky o smyslu života* [online]. 16. 1. 2013 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/petr-blazek-historik--1162163.

¹⁴⁴ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 54.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ LEDERER, s. 35–41.

¹⁴⁸ ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?*. Praha: 2009, s. 85.

neudělal. Můžeme se domnívat, že členové se nepřihlásili z obavy před odsouzením společnosti, jelikož požadavky nebyly naplněny a oni nedodrželi úmluvu. Patrně nejrealističtější verzí je, že žádná skupina pochodní neexistovala.¹⁴⁹

4.1.4 Ohlasy

Bezprostředně po Palachově činu byla vyvíjena velká snaha utajit před veřejností politické motivy, které přiměly českého studenta k ojedinělé výzvě. Jeho politické motivy měly být umlčeny. Současně však s těmito zahlazovacími snahami se začaly objevovat interpretace Palachova činu, které z něj dělaly ubohou obětí.¹⁵⁰

Režim se snažil čin Jana Palacha zdiskreditovat. K tomu dopomohlo i vystoupení psychiatra ve sdělovacích prostředcích, který hodnotil protest Jana Palacha jako „[...]patologickou sebevraždu. Vyhasl v něm prý pud sebezáchovy. Neunesl tíživou životní situaci.“¹⁵¹ Karol Sidon označil takové hodnocení za nekompetentní a účelové, mající za cíl vyvrátit příkladnost Palachova činu jen proto, aby tím byli od podobného činu odrazeni další. Toto psychiatrické hodnocení bylo však neprůkazné, neboť se jednalo o záměrnou diskreditaci činu.¹⁵² Petr Blažek zdůraznil hlavní dilema společnosti: „Jan Palach nepadl v boji, sám danou situaci vytvořil, zradikalizoval otázky, které pokládal.“¹⁵³

O tom, jak velký ohlas získal Palachův protest již několik hodin po jeho uskutečnění, svědčí také mimořádné zasedání předsednictva Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy. Na jehož jednání se 16. ledna 1969 se ve 20 hodin dostavili jak zástupci Filozofické fakulty, tak předseda české vlády Ing. Stanislav Rázl a ministr školství prof. Vilibald Bezdíček, který studenty informoval o podrobnostech činu. Schůze byla patrně vyvolána z iniciativy vedoucích stranických představitelů, kteří se obávali vyhocení politické situace a snažili se uklidnit veřejnost.¹⁵⁴ Ve stejný den se

---

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 87–88.

¹⁵⁰ LEDERER, s. 61.

¹⁵¹ ŠRAJER, s. 77.

¹⁵² Tamtéž, s. 78.

¹⁵³ ČRO RADIOŽURNÁL. *Host Radiožurnálu: Petr Blažek: Čin Jana Palacha vyvolává otázky o smyslu života* [online]. 16. 1. 2013 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/petr-blazek-historik--1162163.

¹⁵⁴ BLAŽEK, *Pochodeň č. 1*, s. 73.

uskutečnilo zasedání ÚV KSČ, jehož členové byli z činu šokováni.¹⁵⁵ Svaz vysokoškolských studentů Čech a Moravy, který vydal prohlášení, ve kterém varoval vládu a vedení KSČ před zlehčováním Palachova činu či dokonce před pokusy vydávat jej za psychiatrický případ¹⁵⁶

Komunistický režim se snažil Palachův čin prezentovat jako zmanipulovaný. V rámci komunistické propagandy byl Jan popisován jako nevyrovnaný člověk. Asi nejkličovější roli zde sehrál poslanec Federálního shromáždění Vilém Nový.¹⁵⁷ Ve středu 22. ledna se hospodě Čechie konala schůze komunistické strany u příležitosti 45. výročí Leninovy smrti. Byli zde odpůrci polednového obrodného procesu a lidé, kteří přivítali sovětskou okupaci s nadšením.¹⁵⁸ Mezi nimi kolovala anonymní tištěná zpráva s názvem *Pravda o smrti Jana Palacha*, ve které stálo, že Jan se chtěl původně polít jen zvláštní kapalinou, která vyvolávala tzv. studený oheň, ale někdo mu místo ní podstrčil benzín. Akci uskutečnily extrémisticky pravicové a antisocialistické síly.¹⁵⁹ Krátce po schůzi uvedl Nový v rozhovoru pro francouzskou agenturu AFP prakticky totéž. Dokonce naznačil, že má přímé informace z ministerstva vnitra. K tomu však samo ministerstvo prohlásilo, že Novému žádné informace neposkytlo. Nový uvedl, že za studentské stávky 17. listopadu se vytvořila skupina studentů, nazvaná Pětice smrti. Ti chtěli hnout svědomím národa, a proto se rozhodli provést demonstraci v podobě živé pochodně. Losem byl vybrán Jan, který však akci odmítl uskutečnit. Poté, co Jana členové skupiny dlouze přemlouvali, se Jan rozhodl čin uskutečnit pod podmínku, že se polije kapalinou, způsobující studený plamen. Chemik, který měl hořlavinu připravit, přimíchal jen malé množství látky, a proto se pro Jana stala hořlavina smrtelná. Nový dokonce zmínil i členy údajné Pětice smrti – Pavel Kohout, Luděk Pachman, Emil Zátoupek, Škutina a Holeček.¹⁶⁰ Ti později zažalovali poslance Nového za šíření lživých

---

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ OTÁHAL, s. 33.

¹⁵⁷ ŠRAJER, s. 85.

¹⁵⁸ LEDERER, s. 126.

¹⁵⁹ ŠRAJER, s. 85.

¹⁶⁰ LEDERER, s. 128.

informací.¹⁶¹ Poslanec Nový označil Palacha za oběť, čímž ho hrubě urazil, neboť Jan nebyl zmanipulován a jednal zcela racionálně.

4.1.5 Analýza činu Jana Palacha

Je důležité zmínit, že při pokusu o analýzu Janovy motivace se nelze omezit jen na zkoumání jeho písemností a konkrétních svědectví.¹⁶² Rovněž je velice důležité se při analýze vyhnout mysticizaci Palachovy osoby a nelze jej vytrhnout ani z historického klimatu, ve kterém se čin odehrál. Petr Blažek zdůraznil hlavní dilema společnosti: „Jan Palach nepadl v boji, sám danou situaci vytvořil, zradikalizoval otázky, které pokládal.“¹⁶³

Chceme-li pochopit důvod, proč se Jan upálil, nesmíme vytrhnout motivaci při jejím rozboru z kontextu celospolečenské situace. Podle psychologa Petra Břichcína bývá rozhodujícím podnětem k sebeupálení určitá forma celospolečenské deprese.¹⁶⁴ Karel Dolejší se snaží vysvětlit Palachův čin pomocí anomické sebevraždy od Durkheima. „V logice nepředstavitelnosti vlastní existence v nepřijatelných poměrech ukazuje, že situace vyvolaná invazí a počínající normalizací zasáhla Jana Palacha natolik, že na rozdíl od jiných z ní neviděl jiné východisko než odchod ze života. V jeho případě to však nebyl zkratkový, patologický čin, únik z nepřijatelných poměrů. Šlo naopak o zoufalý apel na společnost jako nositelku smyslu, kterou chtěl i za cenu oběti vlastního života obnovit.“¹⁶⁵

Čin Jana Palacha nelze brát jen jako politicky motivovaný, neboť podle všeho Janova motivace politický rámec přesahovala.¹⁶⁶ Palachovo čin byl pravděpodobně silně altruistický. Ačkoliv si Jan nepřál zemřít, se smrtí počítal. Svým činem neřešil osobní problémy. Je ovšem velice těžké hodnotit, nakolik u Palacha nedošlo k afektovanému přecenění a zkreslenému pohledu na to, pro co život obětuje, ani na

---

¹⁶¹ ŠRAJER, s. 86.

¹⁶² Tamtéž, s. 77.

¹⁶³ ČRO RADIOŽURNÁL. *Host Radiožurnálu: Petr Blažek: Čin Jana Palacha vyvolává otázky o smyslu života* [online]. 16. 1. 2013 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/petr-blazek-historik--1162163.

¹⁶⁴ ŠRAJER, s. 82.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 83.

¹⁶⁶ Tamtéž.

kolik zhodnotil nebezpečí, kterému se dobrovolně vystavuje.¹⁶⁷ Jak míní Petr Blažek: „Je velice diskutabilní, jestli člověk může obětovat svůj život ideálům a určitým požadavkům.“¹⁶⁸

4.2 Další pochodně

Po šokujícím činu Jana Palacha se objevil velký počet sebeupálení. V období od ledna do dubna 1969 došlo v Československu k 28 případům sebeupálení.¹⁶⁹ Tento zvláštní psychologicko-sociální jev nebyl jen v Československu, ale objevil se i v celé řadě dalších evropských zemí. Je důležité zmínit, že většina těchto případů byla jen normálními sebevraždami a jejich motivace byli různé. Tito lidé sáhli pod vlivem Janova věhlasu po prostředku, o němž předpokládali, že jejich smrti dodá jakousi svatozář a oni tak na sebe upoutají pozornost.¹⁷⁰ 20. ledna se na Dukelském náměstí v Plzni pokusil o sebeupálení dělník Západočeských pivovarů, Josef Hlavatý. 22. ledna se na náměstí Svobody v Brně u katafalku na paměť Jana Palacha pokusil o sebeupálení Miroslav Malinka. A v zahraničí se v těch samých dnech pokusil o stejný čin na veřejném prostranství v Budapešti Sándor Bauer. Dokonce i v Itálii se na Janovském předměstí v Itálii zapálil Enrico Autognotti. O všech hovořily úřední zprávy většinou jako o duševně nemocných či o nich hovořili jako o lidech s kriminální minulostí.¹⁷¹ Mezi těmito radikálními případy byly dva zcela výjimečné, srovnatelné jen s činem Jana Palacha. První osobou, která zvolila sebeupálení, byl Jan Zajíc a druhou osobou byl Evžen Plocek.

Psychiatr Milan Černý uvádí, že: „U sebevražděného činu sebeupálení je prokazatelně vyšší výskyt duševně nemocných osob, s výraznými poruchami osobnosti, a osob trpících chronickým alkoholismem.“¹⁷² Je důležité zmínit, že ve zkoumaném souboru, kterým se Černý zabýval, byly tyto symptomy diagnostikovány, ne však

---

¹⁶⁷ ŠRAJER, s. 84.

¹⁶⁸ ČRO RADIOŽURNÁL. *Host Radiožurnálu: Petr Blažek: Čin Jana Palacha vyvolává otázky o smyslu života* [online]. 16. 1. 2013 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/petr-blazek-historik--1162163.

¹⁶⁹ ŠRAJER, s. 79.

¹⁷⁰ LEDERER, s. 121.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 118.

¹⁷² ŠRAJER, s. 79.

u Palacha, Zajíce a Plocka. Neprokázala se u nich duševní nemoc ani žádné velké poruchy osobnosti. Připisuje se jim nadosobní altruistická motivace.¹⁷³

4.2.1 Jan Zajíc

Další pochodní byl student Železničářské školy v Šumperku, Jan Zajíc. V době smrti mu bylo osmnáct a půl roku.¹⁷⁴ Zajíc přijel krátce po Janově činu, ve dnech po 16. lednu a připojil se ke skupině, která ve stanu pod Národním muzeem držela hladovku.¹⁷⁵ Velice často říkal, "že je nutno neustále burcovat z apatie".¹⁷⁶ Po pohřbu, který se konal 25. ledna, napsal Janu Palachovi báseň.¹⁷⁷ Samotné polednové společenské dění Jan Zajíc přivítal. V Šumperku se účastnil řady mítinků. Jan Zajíc velice těžce prožíval přetrvávající rozpad hodnot, za něž Palach obětoval život. Domníval se, že jen srovnatelný čin dokáže znovu probudit ono uhasínající svědomí veřejnosti.¹⁷⁸ Předpokládá se, že kolem 20. února napsal následující verše:

„Slyším vaši zbabělost
Křičí v polích
Řve ve městech
Skuhrá na rozcestích
Jektá strachem ze smrti
A necítí, že smrt upozorňuje a vábí
Bije z věží kostelů
Umíráček národu a zemi
Ve jménu života vašeho
Hořím
Jan“¹⁷⁹

Dne 25. února, měsíc po pohřbu Palacha, sešel Jan Zajíc ve 13. 45 hodin do kotelný domu číslo 39 na Václavském náměstí. Svlékl se do půl těla, vypil kyselinu¹⁸⁰

---

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ LEDERER, s. 118.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 119.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 119.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 119.

¹⁸⁰ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 29.

a polil se čisticím prostředkem s vysokým obsahem benzínu z pětilitrových lahví. Jakmile se zapálil, vyběhl po schodišti. Zajíc měl v plánu doběhnout až na Václavské náměstí. Ale po deseti metrech se zhroutil na schodiště, byl na místě mrtev.¹⁸¹

Jan Zajíc sepsal čtyři dopisy. „Jeden zanechal na místě sebeupálení. Druhý adresoval svým rodičům a sourozencům. Podle Zajícova přání jej v Šumperku odevzdal jeho přítel. Třetí dopis napsal příteli Oldřichu Vítovi, studentovi teologické fakulty v Praze, s nímž se spřátelil ve skupině držící hladovku pod Národním muzeem. Čtvrtý dopis byl prohlášením, jímž se obracel na občany republiky.“¹⁸²

Ačkoliv si Jan přál, aby se pohřeb konal v Praze „kvůli lidem“, Bezpečnost tomu zabránila. Proto se pohřeb uskutečnil 2. března ve Vítkově.¹⁸³ Na pohřeb přišlo tisíce lidí. Jeho rakev byla pokrytá státní vlajkou a byla vystavena ve vestibulu základní devítileté školy. Čestnou stráž stáli Zajícovi spolužáci. S Janem Zajícem se přišli rozloučit lidé jak z Vítkova, tak z Ostravy, Olomouce, Brna, Prahy.¹⁸⁴ Podle Lederera Palachův čin probudil v Janovi cosi, co bylo potlačené. Veškeré Zajícovo spisy, které jsou k dispozici (dopisy, poezie, prohlášení), jsou odvozené z Palachova příkladu. Jan byl pro Zajíce cizí inspirací.¹⁸⁵ Když porovnáme poslední dopis Jana Palacha a Jana Zajíce, zjistíme, že Palach byl ve svých projevech střídmy. Snažil se nepoužívat zbytečná slova. Text je napsán srozumitelně, aby ho každý pochopil. Oproti němu Zajíc byl více mnohomluvný, více poetický. Dokonce se v dopise pokouší aranžovat následky své smrti. Chtěl například, aby se jeho pohřeb uskutečnil v Praze „kvůli lidem“. Rovněž v dopise apeluje na to, aby z něj nenechali udělat blázna a psychopata. Byl si vědom, že se o to režim pokusí.¹⁸⁶

O činu Jana Zajíce i o jeho politických motivech se ve společnosti vědělo, i když publicita s ním spojená byla daleko menší než v případě Jana Palacha, který se upálil o jeden měsíc dříve. Hlavním důvodem byla opatření státního aparátu, který na otevřeném informování o případu neměl zájem. A dále také to, jak Zajíc svůj čin připravil a provedl. Oproti Palachovi, který své prohlášení poslal Svazu spisovatelů,

---

¹⁸¹ LEDERER, s. 121

¹⁸² Tamtéž, s. 119.

¹⁸³ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 28.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 121.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 122.

¹⁸⁶ Tyto prosby byly zmíněny v dopise domů. LEDERER, s. 120.

studentskému vůdci Lubomíru Holečkovi i svému kamarádovi z VŠE, s výzvou, aby jej šířili, Zajíc automaticky počítal s ohlasem svého činu.¹⁸⁷

Jan Zajíc se pro svůj čin rozhodl pravděpodobně už během února 1968. Jeho přátelé o činu věděli, nevěřili však v jeho uskutečnění.¹⁸⁸ Je důležité zmínit, že Zajíc nebyl členem žádné hypotetické skupiny lidí odhodlaných se upálit. Byl to však on, kdo se takovou skupinu pokusil vytvořit, když svou kamarádku Evu Vavrečkovou přesvědčil, aby se 8. března upálila. Ptal se i dalších svých spolužáků, zda se nechtějí upálit. Nelze však říct, že existovala skupina, která by si ze svého středu vylosovala nebo jinak Zajíce vybrala.¹⁸⁹

Jan Zajíc přivítal polednové události. On sám velice odsuzoval srpnovou invazi vojsk Varšavské smlouvy. Litoval, že se naše armáda nebránila, dokonce se chtěl hlásit do domobrany.¹⁹⁰

V případě Jana Zajíce zůstávají nezodpovězené některé důležité otázky týkající se jeho činu a s ním souvisejícího vyšetřování. Až na jedinou zmínku související s činností Svazu vysokoškolského studentstva, se v doposud nalezených dokumentech z Archivu bezpečnostních složek neobjevuje jakýkoliv zájem Státní bezpečnosti o tento případ. Čin a související okolnosti případu Jana Zajíce by mohly posloužit jako jedna z cest k popisu struktur studentského hnutí koncem pražského jara a na počátku normalizace, kde by bylo možné sledovat reakce různých organizací (Svazu vysokoškolského studentstva, Akademických rad studentů – zejména té působící na pražské Filozofické fakultě, Unie středoškoláků a učňů) na činy Jana Palacha a Jana Zajíce.¹⁹¹

4.2.2 Evžen Plocek

Další postavou, která zvolila tuto radikální formu protestu, byl Evžen Plocek. Oproti Palachovi a Zajícovi patří již mezi starší generací a již v roce 1955 vstoupil do

---

¹⁸⁷ EICHLER, Patrik. *Následovníci Jana Palacha. Jan Zajíc*, In: BLAŽEK, Petr a kol. *Jan Palach '69*. Praha: 2009, s. 105.

¹⁸⁸ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 28.

¹⁸⁹ EICHLER, s. 107.

¹⁹⁰ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 27.

¹⁹¹ EICHLER, s. 107.

komunistické strany.¹⁹² Plocek od počátku obrodného procesu v roce 1968 podporoval změny. Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy ho zasáhla, přesto se rozhodl pokračovat v reformních činnostech. Toto rozhodnutí bylo podpořeno jeho účastí na krajské konferenci v Brně, kde byl zvolen delegátem čtrnáctého sjezdu KSČ.¹⁹³

Na začátku března 1969 vystoupil s kritickým příspěvkem na plenárním zasedání OV KSČ v Jihlavě. Plocek zde hovořil o vlivu strany na dění ve společnosti po invazi, nepřitažlivosti pojmu socialismus pro československou mládež i o chybách spolupráce se sovětskou stranou. Nabádal proti uzavírání strany za jakousi ochrannou bariéru a vybízel k aktivitě. Po dubnovém plénu KSČ si Plocek uvědomil neuskutečnitelnost jeho reformních snah. Velice se bál návratu do polednových poměrů.¹⁹⁴

Eva Kantůrková ve své reportáži *Zamlčená oběť* píše, že zlom v Plockově chování nastal pravděpodobně po vyrabování pražské kanceláře Aeroflotu během protisovětských demonstrací v noci z 28. na 29. března 1969, které vypukly spontánně po vítězství československého hokejového mužstva nad sovětskou sbornou na mistrovství světa v ledním hokeji ve Stockholmu. Podnětem k jejímu vyrabování byla pravděpodobně policejní provokace. „S takovými primitivními lidmi, jak jsou nahoře, nebudu ve straně,“ uvádí k této souvislosti toto Plockovo sdělení dobový zápis předsednictva OV KSČ v Jihlavě (28. 4. 1969).¹⁹⁵ Evžen Plocek si uvědomil neuskutečnitelnost jeho reformních snah. Velice se bál návratu do polednových poměrů.¹⁹⁶

Plocek si pro svůj čin zvolil sváteční den. Na Velký pátek 4. dubna krátce po osmnáct hodině, přišel na jihlavské náměstí, kde se zrovna konala lidová veselice. Nesl poslední číslo již zakázaného komunistického časopisu Politika.¹⁹⁷ V průjezdu se polil benzínem a vyšel na náměstí. Cestou odhodil dva složené papíry s textem: „Pravda je revoluční – napsal Antonio Gramsci“ a „Jsem pro lidskou tvář – nesnáším necit –

---

¹⁹² TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 33.

¹⁹³ Tamtéž s. 33.

¹⁹⁴ JANPALACH.CZ. *Živé pochodně: Evžen Plocek* [online]. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne/plocek>.

¹⁹⁵ EICHLER, s. 111.

¹⁹⁶ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 33.

¹⁹⁷ LEDERER, s. 121.

Evžen.¹⁹⁸ Když došel před sídlo strany, škrtl sirkou a vzplanul. Lidé si nejdříve mysleli, že sledují pouťovou atrakci. Poté byl převezen do jihlavské nemocnice, kde 9. dubna 1969 zemřel.¹⁹⁹ V tomto těžkém stavu byl podroben výslechu tajné policie. I policistům prohlásil, že jeho sebeupálení bylo politickým protestem. Jeho pohřeb byl poslední dobrovolnou manifestací jihlavských občanů. Navzdory zákazu byla v čele průvodu nesena vlajka. Shromáždění nad hrobem zazpívali státní hymnu.²⁰⁰

Noviny již o tomto činu psát nesměly. Politická reprezentace je pokryla mlčením.²⁰¹ Zejména kvůli cenzuře měl jeho čin ohlas jen na Jihlavsku.²⁰² Po činu se odehrála dvě mimořádná zasedání Předsednictva OV KSČ, první ještě 4. dubna 1969 v 19.10 a druhé 5. dubna ráno. Ze zápisu z jednání je patrné, že si účastníci uvědomovali politický rozměr Plockova činu. Výsledkem zasedání POV KSČ pak bylo prohlášení, ze kterého citoval místní tisk. Z něj bylo patrné, že Plockův čin byl politiky motivován a rovněž se zde psalo o „duševní depresi vyplívající z posledních událostí“, kterou Plocek trpěl a kterou byl jeho čin podmíněn. Kvůli tomu pak POV KSČ Plockovo chování odmítlo jako neuvážené a vyzvalo občany k plné podpoře „posledním prohlášením Ústředního výboru KSČ a vládě Československé socialistické republiky“.²⁰³

Lederer poukazuje na to, že mezi celou řadou objektů sebeupálení, které se objevily po smrti Jana Palacha, měl jen Zajíc a Plocek nadosobní motivy k uskutečnění tak radikálního činu.²⁰⁴ U obou můžeme příčinu smrti pojmenovat jako „depresi z politické bezvýchodnosti“.²⁰⁵ Jan Zajíc se v odkazu Jana Palacha snažil národ vyburcovat z letargie. Plocka protest ze zklamání nad nevyhnutelným pádem politických nadějí.²⁰⁶

---

¹⁹⁸ TOPOLOVÁ, DUDKOVÁ, SUCHÁNEK, s. 33.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 33.

²⁰⁰ LEDERER, s. 121.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ EICHLER, s. 114.

²⁰⁴ LEDERER, s. 122.

²⁰⁵ EICHLER, s. 114.

²⁰⁶ LEDERER, s. 122.

4. 3 Demontrace v srpnu 1969

4.3.1 Počátek neklidu

Po zvolení Gustáv Husáka do vedení ÚV KSČ bylo jasné, že se režim bude ubírat cestou postupné likvidace opozice a příznivců polednového vývoje. V roce 1969 se tvrdě projevila tvrdší forma normalizace. K největším otevřeným střetům společnosti s totalitním režimem došlo ve velkých městech během ročního výročí od okupace v srpnu 1969. Demontrace se staly otevřeným střetem opozice proti totalitnímu režimu a ve velkých městech nabraly charakter občanské války.²⁰⁷ Nepokoje si vyžádaly i oběti na životech. Srážku režimu ze společností lze chápat jako otevřenou likvidaci opozice a příznivců polednového vývoje. Události, které se odehrály během srpnových dnů, byly důležitým mezníkem ve vývoji Československa. Těmito dny započala tvrdá podoba normalizace. Během masových demonstrací se ukázalo, že režim drží situaci pevně v rukou a jakýkoliv pokus o odpor bude tvrdě zastaven. Po srpnových událostech docházelo k protestům jen výjimečně a vždy došlo k jejich ráznému potlačení. Společnost asi nejvíce šokovalo, že proti demonstrantům brutálním způsobem zasahovali vlastní občané Československa. Roční výročí okupace se stalo pro opozici očekávaným a pro režim obávaným datem. A proto obě strany nepodcenily přípravu.

4.3.2 Letáky

Společnost byla šokována, když na dubnovém zasedání ÚV KSČ rezignoval Alexander Dubček a místo něj na post prvního tajemníka nastoupil Gustáv Husák.²⁰⁸ Již tehdy bylo jasné, že Husák, zastánce protireformního vedení, bude chtít potlačit jakýkoliv politický protest a lidový odpor. Společnost byla ze změn ve vedení KSČ překvapena, přesto část odmítla rezignovat a odhodlala se k odporu. Tato resistance se projevila zejména prostřednictvím letákové vlny. Již v polovině června se objevily letáky, která upozorňovaly na blížící se 21. srpen.²⁰⁹ Očekávané roční výročí okupace vyvolávalo rozruch jak na straně československé společnosti, tak na straně režimu. Oba

---

²⁰⁷ BÁRTA, s. 74.

²⁰⁸ Tamtéž, 62–63.

²⁰⁹ BLAŽEK, Petr (ed). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Praha: 2005, s. 142–143.

soupeři začali s předstihem koncentrovat své síly. Normalizace nedosahovala ještě plné síly, proto společnost nebyla tolik zastrašena.²¹⁰ Petr Tůma uvádí, že v tomto období existoval ještě poměrně široký přístup k rozmnožovací technice. Podle zjištění Státní bezpečnosti se distribucí letáků nezabývali jen jednotlivci, ale také kolektivy podniků, úřadů, redakcí a závodních výborů Revolučního odborového hnutí.²¹¹ O výskytu letáků mnohdy referovalo i *Rudé právo*.²¹²

Letáky, které se začaly šířit, vybízely k různým podobám protestu. Například leták *Drazí spoluobčané*, který se objevoval od června do srpna, obsahoval směrnicí o deseti bodech, ve které vybízeli neznámí autoři letáku občany k tomu, aby v den výročí okupace nepoužívali cestou do práce žádné dopravní prostředky, vyzdobili hroby obětí okupace, nezakoupili si žádný denní tisk ani časopis apod. Dopravní prostředky zastavily provoz a přesně ve dvanáct hodin se zastavila na 5 minut výroba u strojů. Tento leták chtěl, aby veřejné instituce prohlásily 21. srpen jako Den hanby. Je důležité zmínit, že v letáku se nevybízelo k násilnostem. Autoři upozorňovali na to, že v případě použití násilí by režim vzniklou situaci jistě rychle využil k dalším zákrokům a omezením svobody.²¹³

Poklidnější byl leták *Občané-vlastenci*, který se šířil v období od července do srpna 1969 a jenž vyzýval, aby se v den výročí všichni občané oblékli do smutečních černých obleků a tím uctili památku obětí okupace Československa. Leták *Přátelé* vyzýval občany k zasílání protestních dopisů Organizaci spojených národů.²¹⁴ Leták s názvem *Všem občanům Československé republiky*, který byl šířen v období mezi červencem a srpnem, vyzýval k boji proti komunistickému režimu a propagoval zrušení cenzury, svobodu cestování, změnu ústavy a organizování se v politických stranách na principu rovnosti. Jako největší nepřítel byly označeny lhostejnost a strach. Autoři požadovali odesláním protestní rezoluce Národním shromáždění svobodné volby

---

²¹⁰ BÁRTA, s. 71.

²¹¹ Tamtéž, s. 143.

²¹² ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 13. 1. 1969 [cit. 2013-03-20], s. 2. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/13/2.png>.

²¹³ TŮMA, Oldřich a kol. *Srpen '69: edice dokumentů*. Praha:1996, s. 34–35.

²¹⁴ Tamtéž, s. 37–41.

a stavěli se proti přítomnosti ruských okupantů.²¹⁵ Naopak leták s názvem *Čechoslováci!* vyzýval občany k bojové mobilizaci. Kromě toho, že zde autoři vybízeli k ozbrojení, se zde objevila řada dezinformací a fám, jako například, že neviditelné hlídky neustále sledují pohyby transportérů a letadel, převozech plamenometů a nacvičování boje v ulicích měst.²¹⁶

Kromě narůstající letákové kampaně se s blížícím výročí okupace objevovaly i netypické podoby odporu. Jedním z nich bylo narušení rozhlasového vysílání projevu G. Husáka, který přenášel obecní rozhlas 19. srpna v Tišnově. Neznámý mužský hlas do projevu vstupoval s výroky jako „To je blbost!“ a „Hoří, hoří, tady je Kalivoda, tady je prdel“.²¹⁷

V několika letácích autoři za zrádce Husáka, Štrougala Lenárta a Indru. Opakuje se zde výzva, aby lidé nezapomněli na Jana Palacha, Jana Zajíce, Evžena Plocka, T. G. Masaryka a Kriegla. Často se objevuje jméno Alexandera Dubčeka. V mnoha je uvedena podpora socialismu s lidskou tváří. Údaje o autorech letáků nejsou mnohdy známy.²¹⁸ Všechny protestní akce před srpnem 1969 probíhaly bez velkého ohlasu, neboť chybělo společné vedení.²¹⁹ Přesto se letáky s blížícím se výročí vyskytovaly stále častěji. Státní bezpečnost evidovala v tomto období 148 druhů a 13 231 protistátních letáků.²²⁰

4.3.3 Přípravy režimu

Vedení KSČ dospělo k názoru, že dosavadní propaganda, manipulace a psychický nátlak nestačí a že je třeba 21. srpen zvládnout tvrdou silou.²²¹ Komunistický režim započal plánováním příprav na demonstrace při příležitosti ročního výročí od sovětské okupace, již během jara 1969. 16. července 1969 vytvořilo předsednictvo vlády, v jejímž čele stál Oldřich Černík, operativní skupinu, jejímž

---

²¹⁵ Tamtéž, s. 38–39.

²¹⁶ TŮMA, s. 42–43.

²¹⁷ BŘEČKA, Jan. *Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme...: Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně*. Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0903/033-048.pdf>.

²¹⁸ TŮMA, s. 34–52

²¹⁹ BÁRTA, s. 71.

²²⁰ BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 143.

²²¹ BÁRTA, s. 73.

úkolem bylo řídit akce k potlačení očekávaných nepokojů.²²² Členem byl i ministr J. Pelnář a ministr národní obrany ČSSR Martin Dzúr. Během června vstoupil režim do ofenzívy. Jedním z důvodů byl tlak z Moskvy. Režim se prakticky připravoval na občanskou válku. Následovala politická očista velitelského sboru. Do výročí okupace byly ve všech funkcích na úroveň pluků prosazeny pronormalizační kádry. Rovněž byly vytvořeny koncentrované síly zásahu v rámci jednotek ministerstva vnitra.²²³ Režim měl čas od dubna do srpna se na demonstrace připravit. Režim se obával nepokojů zejména ve velkých podnicích (Plzeň, Praha, Ostrava). Že režim situaci nemá pod kontrolou, se ukázalo při incidentu, který se odehrál 29. července v Avii v Praze, kdy přibližně pět set dělníků v doprovodu vyšlo dvou autobusů proti sovětské delegaci, aby jí zabránili vstupu do podniku.²²⁴

Týden před ročním výročím okupace se vedení KSČ snažilo zabránit rozsáhlým demonstracím pomocí výhružných politických akcí. Nátlak vedení se ukázal jako účinný a lidé ve dnech mezi 19. a 21. srpnem 1969 přešli spíše k pasivnímu odporu. Společnost se obávala hrozícího střetu s mocí, proto byl rozdíl jak ve způsobu protestů, tak v samotné účasti jednotlivých skupin občanů.²²⁵

Operační štáby na všech úrovních započaly činnost proti nepokojům již 15. srpna a byly nasazeny všechny tři ozbrojené složky. Ve velkých městech nastoupily smíšené hlídky příslušníků Veřejné bezpečnosti, vojáků a milicionářů. Vojáci byli vybíráni za přísného dohledu pracovníků vojenské kontrarozvědky. Do jednotlivých útvarů byli dosazováni členové komunistické strany.²²⁶ „Správa vyšetřování VB vydala pokyny nazvané výmluvně *Orientace pro postup příslušníků VB v některých případech, které lze předpokládat v souvislosti s výročím 21. srpna*, které měly příslušníkům nasazených do akcí usnadnit zákroky.“²²⁷ 10. července to na poradě Hlavního štábu Lidových milicí s náčelníky krajských štábů dal jasně najevo Gustáv Husák, že je režim

---

²²² BÁRTA, Milan, BŘEČKA, Jan, KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: 2012, s. 88.

²²³ BÁRTA, s. 71.

²²⁴ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 102.

²²⁵ BÁRTA, s. 71-72.

²²⁶ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 107.

²²⁷ Tamtéž.

odhodlán ke všemu. „Stanovisko vedení je takové, že to, co se odváží aktivního odporu někde na ulici nebo něco podobného, rozbijeme nemilosrdně, ať by to stálo, co stálo.“²²⁸

Součástí zastrašovací kampaně bylo zveřejňování zpráv o výskytu letáků. Opakovaně tak *Rudé právo* učinilo zejména ve dnech 1., 12., 13. srpna. Stále více se objevovaly výzvy ke klidu a velmi otevřená varování. S blížícím se výročím byla atmosféra napjatější. V Rudém právu se začaly objevovat články, které útočily na události Pražského jara.²²⁹ Například článek ze dne 2. srpna s názvem *Co dokazují dvě tajné zprávy bývalého ministra vnitra Josefa Pavla*²³⁰ a článek z 21. srpna *Jak to bylo v noci z 20. na 21. srpen 1968*.²³¹ Režim se však nesoustředil jen na tiskovou propagandu. V období od května do srpna probíhalo na území Československa několik vojenských cvičení za účasti sovětských vojsk.²³² KSČ pořádala řadu mítinků, která vyvrcholila 19. srpna desetitisícovým shromážděním funkcionářů strany, odborů a milicí v pražském Sjezdovém paláci. Přímo přes centrum Prahy byly demonstrativně převáženy jednotky Lidových milicí.²³³

Z Polska se začal dovážet vojenský materiál. 12. srpna dorazila do Československa požadovaná výzbroj a výstroj v podobě přilb a štítů, slzného plynu, pistolí a ručních slzotvorných granátů. Část dodávky však byla spotřebována již při výcviku pořádkových jednotek a při zákroku během 19. srpna. Proto velitel Veřejné bezpečnosti plk. Josef Hrubý zažádal o další dodávku, jež však dorazila pozdě, a příslušníci Veřejné bezpečnosti se nestačili s výzbrojí zacházet. Tato dodávka se nedostala k nikomu jinému kromě VB a kritika zaznívala později zejména ze strany vedení Lidových milic, které se tímto způsobem snažilo omlouvat brutální zákroky svých podřízených.²³⁴ Nátlak ze strany režimu se jevil jako účinný, neboť velká část občanů přešla k pasivní resistenci. Demonstrace se proto soustředily na velká města –

---

²²⁸ TŮMA, s. 60.

²²⁹ TŮMA, s. 12–13.

²³⁰ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 2. 8. 1969 [cit. 2013-03-20], s. 2. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/2/3.png>.

²³¹ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 21. 8. 1969 [cit. 2013-03-20], s. 5. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/21/5.png>.

²³² BÁRTA, s. 73.

²³³ TŮMA, s. 13.

²³⁴ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 105.

Praha, Brno, Liberec. O výsledném střetnutí opozice s totalitním režimem se však rozhodlo v Praze.²³⁵

4.3.4 Demonstrace v Praze 16. až 20. srpna 1969

K prvním nepokojům došlo ještě dříve, než se očekávalo. Navečer 16. srpna se v horní části Václavského náměstí začaly shlukovat první skupiny. Setkání se opakovala i následující dny a vždy se bez větších incidentů rozešly. Ovšem již 19. srpna byl první zraněný. Policie měla toho dne velké problémy s vyklížením a právě při tom byl výstřelem zraněn jeden ze shromážděných.²³⁶

Dne 20. srpna se projevy nesouhlasu změnilly na první ostré srážky. Demonstranti se začali scházet na Václavském náměstí již dopoledne. Příslušníkům se náměstí nedařilo trvale vyklidit. Kolem čtvrté hodiny odpoledne se na Václavském náměstí nacházel mnohatisícový dav.²³⁷ V Praze zasáhly proti demonstrantům vojenské transportéry.²³⁸ Lidé byli šokováni rostoucí brutalitou zasahujících. Proti demonstrantům byly nasazeny jednotky Lidových milic, Pohraniční stráž a Veřejné bezpečnosti. Proti demonstrantům používali obušky, vodní děla, slzotvorné granáty a obrněné transportéry. Lidé se proti pořádkovým silám snažili bránit různým způsobem, většinou házeli kamením a stavěli barikády.²³⁹ Objevily se zde i první oběti na životech. Během těchto střetů zahynuli ve večerních hodinách dva mladíci. Blízko Prašné brány byl v noci zastřelen osmnáctiletý František Kohout a devatenáctiletý Vladimír Kruba.²⁴⁰

Režimní propaganda se snažila veřejnosti vsugerovat, že za smrt mladíků mohl někdo z demonstrantů. Dle Tůmy lze s jistotou tvrdit, že za smrtelné střely nesou odpovědnost represivní složky. S největší pravděpodobností stříleli z projíždějícího nákladního automobilu příslušníci Lidových milic, kteří byli vybaveni ostrým střelivem.²⁴¹ Tuto verzi podporují i letáky, které byly připraveny a publikovány během

---

²³⁵ BÁRTA, s. 73–74.

²³⁶ BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 144.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ BÁRTA, s. 74.

²³⁹ BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 144.

²⁴⁰ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 141–142.

²⁴¹ BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 145.

srpna a září 1969 Hnutím revoluční mládeže. Obsahovaly výpovědi svědků zastřelení Kohouta a Kruby. Letáky byly součástí dokumentace vyšetřovacího spisu se skupinou Hnutí revoluční mládeže.²⁴² První leták s názvem *Částečná zpráva o vraždách, spáchaných represivními silami v noci z 20. na 21. srpna 1969* obsahoval záznamy výpovědí očitých svědků. Devatenáctiletý stavební dělník B. K. uvedl, že po celé dva dny, co byl v ulicích města, nikdo z demonstrantů neměl po celé dva dny střelnou ani bodnou zbraň kromě příslušníků Lidových milic, armády a Veřejné bezpečnosti. Po opuštění první barikády byli demonstranti nuceni přejít až k Prašné bráně. Tu ubránili jen do 22. hodiny, pak byli vytlačeni technikou do ulice U Prašné brány. Zde parkoval na náměstíčku nákladní vůz Praga V3S, který byl zakryt plachtou a policejní Volga. Dělník B. K. uvedl, že na nákladní vůz začali demonstranti házet kameny a zahlédli uvnitř příslušníky Lidových milic. Poté bylo po demonstrantech vystřeleno z korby vozu.²⁴³ Stavební dělník střelbu popsal takto: „Zbraní nebyly samopaly, byly to krátké suché rány, které svítily a objevovaly se z různých míst zadní části korby.“²⁴⁴ Dále svědek uvádí, že ihned po začátku střelby padl vedle něj o dva metry dál mladík, který byl zasažen do srdce. Mladík pak pomohl tělo naložit do vozu.²⁴⁵

Shodně popsal událost ve výpovědi i jedenadvacitiletý stavební dělník S.Š. Stejně jako B. K. vypověděl, že na náměstíčko přijel vůz V3S bez plachty, na kterém stáli ozbrojení příslušníci Lidových milic. Poté, co demonstranti příslušníky zahlídli, začali po nich házet kamení. Následovala srážka nákladního vozu s Moskvičem, po které nákladní vůz odjel směrem k demonstrantům. Tehdy začaly příslušníci Lidové milice střílet naostro. Dle slov svědka: „Zbraně nemohly být pušky, protože střílely v dávkách. Někteří mysleli, že LM také házely dělobuchy, protože detonace byly velmi silné. Pak jsme ale slyšeli hvízdát kule, které se podle mého soudu odrážely od dlažby. Vyhlížel jsem za rohem ulice a viděl jsem asi tři mladé hochy, jak někoho tahají. Šel jsem blíž a uviděl jsem na zemi asi dvacetiletého chlapce s delšími vlasy, byl zakrvácený na hlavě a na ruce, pokud jsem si všiml, co mu přesně bylo, nevím. Přijel

---

²⁴² TŮMA, s. 251.

²⁴³ Tamtéž, s. 249.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 248–249.

tam civilní Renault a chlapce naložil.²⁴⁶ Dále svědek uvádí, že o 3 minuty později při odchodu uličkou kolem hotelu spatřil několik lidí, kteří se snažili vytáhnout jazyk chlapci, který byl zasažen do prsou. Oba postřelení chlapci byli odvezeni do nemocnice Na Františku. Poté byli demonstranti nuceni utéct, neboť ze směru od Ovocného trhu přicházely jednotky policie.²⁴⁷

Ačkoliv oficiální zpráva o zákroku uvádí kromě mrtvých jen šest poraněných, je třeba uvést, že řada zraněných byla po surovém zásahu ukryta v tajných pokojích nemocnic a o jejich ošetření nebyly úmyslně vedeny záznamy. Někteří zranění lékařské ošetření ze strachu z represí nevyhledali vůbec.²⁴⁸ Události, které se odehrály během 19. a 20. srpna, byly prezentovány v dálnopise předsednictva Ústředního výbor KSC, který byl zaslán 21. srpna všem krajským výborům KSC a KSS, zcela odlišně od skutečnosti. O demonstrantech hovoří jako o kontrarevolučních živlech. Kontroverzní bylo tvrzení, ve kterém se uvádělo, že příslušníci zásahových jednotek stříleli výhradně do vzduchu. Tomuto tvrzení naprosto odporují zranění, která demonstranti utrpěli.²⁴⁹ Neboť někteří utrpěli zásah střelou do zad při útěku, případně utrpěli zranění dolních končetin. Velká část zranění je přičítána panikařícím milicionářům, velká část nábojnic však pocházela ze zbraní používaných SNB.²⁵⁰

4.3.5 Demonstrace 21. srpna 1969

Dne 21. srpna v pět hodin ráno byl ze zdi na Invalidovně smyt nápis: „Již jsou dva mrtví, kolik jich bude.“²⁵¹ Byla to předzvěst brutality a krvavých střetů ročního výročí od okupace. Podle očekávání se nejtěžší boje odehrály 21. srpna 1969. Režim byl rozsahem nepokojů v předchozích dnech zaskočen, proto byly všechny jednotky uvedeny do stavu stoprocentní pohotovosti. Řadu objektů v Praze střežila armáda a do ulic byli vysláni příslušníci Státní bezpečnosti v přestrojení. Tůma uvádí, že městská

---

²⁴⁶ Tamtéž, s. 251.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 141–142.

²⁴⁹ TŮMA, s. 258.

²⁵⁰ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 156.

²⁵¹ KOCIAN, Jiří a kol. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. s. 312.

hromadná doprava byla obyvateli takřka bojkotována.²⁵² Překvapením pro moc bylo také to, že shromáždění na Václavském náměstí, které očekávali až v odpoledních hodinách, se začala uskupovat už v dopoledních hodinách. Množství lidí se odhaduje na padesát až sto tisíc. Následovalo vyklizení náměstí a střety se přesunuly do okolních ulic. Po skončení ranní směny se střety přesunuly do Vysočan, Karlína a Vinohrad, tedy do částí mezi centrem města a největšími továrnami.²⁵³ Pozdě odpoledne se již střety demonstrantů s příslušníky vyskytovaly na celém území centra Prahy. Na mnoha místech dosahovaly boje charakteru jakési poziční války. Demonstranti stavěli barikády, které byly zapalovány.²⁵⁴ Rozhodujícím okamžikem bylo, když jednotky zabránily spojení demonstrantů nacházejících se ve středu Prahy s dělníky z pražských továren z Prahy 9.²⁵⁵

Kolem páté hodiny odpoledne zahájily pořádkové tvrdou ofenzivu. Lidové milice uzavřely Staroměstské náměstí a pomocí obrněných transportérů vytlačily dav z prostoru. Hlavní centrum střetů se vytvořilo mezi Revoluční třídou a Tylovým náměstím.²⁵⁶ Boje postupně vrcholily ve večerních hodinách. Opět se začaly stavět barikády. Demonstranti se vyzbrojovali kamením, lahvemi a železnými tyčemi. Někteří demonstranti posbírali nevybuchlé slzné granáty a házeli je na příslušníky pořádkových jednotek. Stále častěji se ozývala střelba, za kterou mohli přetížení příslušníci jednotek. Přesto je důležité zmínit, že ani v jednom dokumentu není doložen případ použití střelby proti demonstrantům.²⁵⁷

Kolem osmé hodiny večer nastal další krizový stav. Deset tisíc demonstrantů zastavilo postup Veřejné bezpečnosti na náměstí Míru a v dolní části Vinohrad a zcela ovládli tento prostor. S pomocí vlastní pořádkové služby řídili dopravu a organizovali stavbu barikád. Ani obrněným transportérům se nepodařilo prolomení. Počet demonstrantů byl obrovský, zásahové jednotky proto požadovaly posily. Bylo hlášeno i ohrožení místního oddělení Veřejné bezpečnosti. Někteří z demonstrantů začali rozbíjet výlohu Československých aerolinií a snažili se dostat do objektu vojenského

---

²⁵² BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 145.

²⁵³ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 145.

²⁵⁴ BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 145–146.

²⁵⁵ BÁRTA, s. 74.

²⁵⁶ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 146.

²⁵⁷ Tamtéž s. 147.

posádkového velitelství na Náměstí Republiky. Tehdy zazněla několikrát střelba do davu. Původcem střelby byli příslušníci Lidových milicí, kteří zpanikařili a dokonce minimálně jednou stříleli přímo do davu. Tehdy v Londýnské ulici padl kolem deváté hodiny večerní další z osudných výstřelů. Neznámý příslušník Lidových milicí zasáhl třináctiletého Bohumila Siřínka.²⁵⁸ Mladík utrpěl průstřel břicha a 24. srpna 1969 v nemocnici v Londýnské ulici zemřel.²⁵⁹

V nekritičtější chvíli požádaly koordinační štáby vedení ČSLA o pomoc připravené tankové jednotky. Samotný zásah odsouhlasily nejvyšší zasedající státní a stranické orgány. Tanky řídili příslušníci VB. Tankový pluk zasahoval v místech nejtěžších bojů. První prapor zasahoval na náměstí Republiky, druhý prapor na náměstí Míru a třetí rozháněl Tylovo náměstí. Brutální nasazení československých tanků vůči demonstrantům bylo jediné bojové nasazení v poválečném období.²⁶⁰ Demonstrující v Praze překvapila brutalita zasahujících. Petr Pithart v rozhovoru pro pořad *Historie.cs* na České televizi popsal událost, kdy na nic netušící lid vyjely tanky. Uvedl, že sám nechápal, že demonstranti dokázali dojít tak daleko. A pak na ně z ničeho nic vyjely s tankem v plné rychlosti. Lidi se schovávali do postraních uliček.²⁶¹

Demonstrace kvůli ročnímu výročí od okupace neprobíhaly jen v Praze, bouřlivé nepokoje propukly i v Brně a Liberci. Podobný průběh jako v Praze měly nepokoje v Brně, kde se také lidé od rána shromažďovali a odpoledne byla na demonstranty povolána armáda a začaly se stavět barikády. Byl zde vyhlášen i zákaz nočního vycházení, který byl odvolán až za tři dny.²⁶² Oproti demonstracím v Praze, probíhaly nepokoje v Brně ještě následující den.²⁶³ Ministr obrany ČSSR Martin Dzúr rozkázal povolat ve večerních hodinách dva pluky 4 tankové divize. Během demonstrací v Brně došlo k závažné události. Na místě před prvními střety se na třídě Obránců míru se pokusil devatenáctiletý Jan Polášek o sebeupálení. Mladík si polil technickým benzínem kalhoty. Poté, co vzplál, vyběhl na ulici, kde však upadl. Během pádu se roztříštila

---

²⁵⁸ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 147.

²⁵⁹ KOCIAN, s. 314.

²⁶⁰ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 153.

²⁶¹ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Srpen 1969 – lámání páteře* [online]. 3. 9. 2007 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390001/>.

²⁶² BLAŽEK, *Opozice a odpor*, s. 146.

²⁶³ KOCIAN, s. 315.

lahvička se zbytkem benzínu, který vzplál. Lidé, kteří se nacházeli v jeho blízkosti, začali Jana okamžitě hasit. Přesto utrpěl popáleniny prvního a druhého stupně na 40 % těla. Polášek se pro sebeupálení rozhodl poté, co v Československém rozhlasu zaslechl zprávu o zastřelení osob v Praze. Později byl Jan komunistickým tiskem označen za extremistu.²⁶⁴

Během demonstrací v Brně zahynula osmnáctiletá Danuše Muzikářová a dvaadvacetiletý Stanislav Velehrach. „Danuši Muzikářovou snad zasáhl z pistole do hlavy důstojník policie, který měl na náměstí Rudé armády vystřelit několik ran do vzduchu a poslední do lidí před sebou.“ Na místě tragédie se vyskytoval reportér západoněmeckého magazínu *Quick*, který pořídil fotografické snímky mrtvé Danuše. Právě tyto fotografie jako jediné zachycují smrt během demonstrací.²⁶⁵ Za smrt Stanislava Velehracha, který utrpěl v Orlí ulici průstřel srdce, mohou zřejmě příslušníci Lidových milicí.²⁶⁶ Ve stejné ulici jako Velehrach, byl postřelen sedmnáctiletý Jiří Šefčík. Jiří v důsledku střelného zranění totálně ochrnul. Lékaři zjistili, že kulka ráže 7,65 mm prolétla mezi dvěma krčními obratli a poškodila míchu.²⁶⁷ Fotograf Josef Kratochvíl byl svědkem postřelení devatenáctiletého Jiřího Šefčíka, který následkem svého zranění ochrnul. „Díval jsem se z okna. Mladý kluk utíkal se psem domů. Bylo krátce po policejní hodině v sedm večer, chtěl to stihnout. Vtom dostal do zad zásah.“²⁶⁸

Vedle dvou usmrcených bylo ve dnech nepokojů v Brně zraněno 29 civilních osob, z toho v 8 případech šlo o vážná zranění, 6 poranění způsobila střelná zbraň.²⁶⁹ Co se týče míry použité vůči demonstrantům, je třeba upozornit na to, že příslušníci Československé lidové armády (mezi nimiž byli i akademici a vojáci základní služby) přistupovali ve většině případů ke svým úkolům zdrženlivě. Dokonce příslušníkům

---

²⁶⁴ BŘEČKA, Jan. *Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme...: Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně*. Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0903/033-048.pdf>.

²⁶⁵ KOCIAN, s. 315.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 186–187.

²⁶⁸ MAREČEK, Lubomír. IDNES.CZ. *Brno v srpnu roku 1969 vřelo nejdéle v republice*. [online]. 20 srpna 2009 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/brno-v-srpnu-roku-1969-vrelo-nejdele-v-republice-f4g-/brno-zpravy.aspx?c=A090819_174907_brno_dmk.

²⁶⁹ BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 194.

Lidových milic vytýkali nepřiměřenou krutost. Velmi často se příslušníci ČSLA dostávali do sporu s ostatními zasahujícími složkami.²⁷⁰

4.3.6 Důsledky

Střety, které vypukly během srpna 1969, lze pokládat za největší otevřeně vedený boj proti totalitní moci a jejím ozbrojeným silám.²⁷¹ Ihned po demonstracích započalo tvrdé vyrovnání režimu s opozicí. V den ročního výročí bylo zadrženo 849 lidí, z nichž 80 % tvořili mladí lidé do 25 let. Většinou se jednalo o dělníky z pražských továren. Celkově bylo v srpnových dnech zadrženo v Praze 1478 a v Brně 469 lidí. V den výročí bylo nasazeno 560 příslušníků Veřejné bezpečnosti 700 příslušníků Ministerstva vnitra ČSSR, dále bylo nasazeno 3530 členů Lidových milic, 200 vojáků Civilní obrany, 400 pohraničnicků a 1700 vojáků Československé lidové armády. Při potlačování bylo použito 5 vodních děl, 5 vrhačů slzotvorných granátů a 88 tanků!²⁷²

Dne 22. srpna 1969 bylo vytvořeno *Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb. o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku*. Opatření vlastnoručně podepsal kromě Ludvíka Svobody a Ing. Oldřicha Černíka také Alexandr Dubček.²⁷³ Veřejnost o vydání Zákonného opatření informovalo *Rudé právo* následující den.²⁷⁴ Petr Pithart uvedl, že pro lidi bylo asi největším šokem to, že někdo, komu důvěřovali, podepsal opatření, které dovolovalo zakročit surovým způsobem proti občanům Československa.²⁷⁵ Zákonné opatření je známé pod názvem *Pendrekový zákon*, de facto ospravedlňovalo brutální zásahy proti vlastním lidem a zahájilo tvrdé represe. Proti brutálním persekucím nebylo v té době zastání. Paragraf 3 například ustanovil u okresních soudů samosoudce, kteří rozhodovali o přestupcích během nepokojů. Samosoudci nemuseli konat přípravná řízení. Obhájce se připouštěl až u soudního řízení a dobu zadržení

---

²⁷⁰ VONDRÁŠEK, Václav, CHRASTIL, Sylvestr, MARKEL, Martin. *Vojenská akademie v Brně*. Praha: 2005, s. 108.

²⁷¹ BÁRTA, s. 74.

²⁷² BÁRTA, BŘEČKA, KALOUS, s. 153.

²⁷³ TŮMA, s. 269-271.

²⁷⁴ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 23. 8. 1969 [cit. 2013-03-08], 1. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/23/1.png>.

²⁷⁵ ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Srpen 1969 – lámání páteře* [online]. 3. 9. 2007 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390001/>.

prodlužoval na tři týdny. Paragraf 4 umožňoval propouštět účastníky demonstrací ze zaměstnání a ze studia.²⁷⁶ Tímto způsobem si připravil režim prostor pro masové čistky v nejrůznějších organizacích.

Rudé právo ve svém výtisku ze dne 23. srpna uvádělo, že Praha se nepropadla provokacím a příslušníkům se povedlo demonstranty zatlačit. Dokonce tisk uváděl, že demonstranti stříleli z postraní uliček na příslušníky Veřejné bezpečnosti,²⁷⁷ ačkoliv byla situace jiná. Během srpnových demonstrací opět fungovala cenzura, proto bylo nemyslitelné, aby vycházela mimořádná vydání časopisů a deníků.²⁷⁸ Režim obratně pracoval s informacemi, které se měly dostat k občanům. Dne 22. srpna 1969 odvysílala Československá televize zprávy. „V úvodu hlasatelka přečetla ‚Komuniké z dnešního zasedání představenstva ÚV KSČ‘ – představenstvo ÚV ‚s uspokojením konstatovalo, že energické zákroky proti kontrarevolučním živlům a všem pokusům antisocialistických sil o rozdmýchání nepokojů a krizového stavu, se setkaly s úspěchem a s jednoznačnou podporou i souhlasem převážné části obyvatelstva.‘“²⁷⁹ Poté byla odvysílána reportáž s ohlasy pražských a brněnských obyvatel.²⁸⁰ Následující den byla v Československé televizi odvysílána reportáž s tímto komentářem: „A nyní se dobře dívejte. Kontrarevoluční živly v akci – tak, jak je zachytila kamera jednoho z televizních reportérů. To je jejich humanismus, jejich demokracie. To je jejich lidská tvář. Vandalství, drancování, ničení, žhářství, hysterie a vraždy. To je kontrarevoluce. Ano, dlouho jsme se tomuto slovu vyhýbali, dlouho tomu mnoho lidí nevěřilo. Anebo mnozí také nechtěli věřit? Nezapomeňte: nejdříve drobné potyčky, pak útoky na veřejné činitele, rozbíjení výkladních skříní, stavění barikád, ničení a drancování a nakonec zabíjení. To je kontrarevoluce. Neprošla a neprojde.“²⁸¹

---

²⁷⁶ VANČURA, s. 153–155.

²⁷⁷ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 23. 8. 1969 [cit. 2013-03-08], 1. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/23/1.png>.

²⁷⁸ CHUCHMA, Josef. IDNES.CZ. *Kavárna: Srpen 1969 - definitivní konec nadějí* [online]. 21. 8. 2009, 24. 8. 2009 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/srpen-1969-definitivni-konec-nadeji-dlg-/kavarna.aspx?c=A090821_122604_kavarna_bos.

²⁷⁹ RŮŽIČKA, Daniel. ČESKÁ TELEVIZE. *Historie: Srpnové Televizní noviny. Pátek 22. srpna*. [online]. Nedatováno [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/1969/srpnove-televizni-noviny/>.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Tamtéž.

Režim považoval jakékoliv vyjádření osob a zahraničního tisku k vnitřním záležitostem ČSSR za útok a provokaci. Dne 21. září 1969 odeslal Ján Marko, československý ministr zahraničních věcí, depeši z New Yorku, ve které informoval o 24. zasedání Valného shromáždění OSN, kde kladl důraz na zmínky o československé otázce. Marko, z průběhu rozhovorů Valného shromáždění OSN vyvodil, že rozpravy budou pokračovat v útocích proti ČSSR a jejím spojencům. V dešifrované depeši uvádí, že druhý den zasedání se o ČSSR zmínili ministři zahraničních věcí Nového Zélandu, Švédska, Norska a Izraele. Československý ministr zahraničních věcí k vystoupení Švéda vyjádřil v depeši takto: „Hrubý výpad ve vystoupení Švéda Nillsona, který hovořil o postupném oklešťování svobody a práv jednotlivce v ČSSR a zesměšňuje normalizaci, a tak zasahuje do našich vnitřních otázek.“²⁸² Podobně byl rozhořčen z vystoupení ministra zahraničních věcí Nového Zélandu, který hovořil o „masovém porušování lidských práv a brutálních policejních akcích v ČSSR“.²⁸³

Srpen 1969 upozornil na izolovanost snahy Československa dostat se z neostalinského sovětského systému. Jak invaze v roce 1968, tak následné potlačení demonstrací při ročním výročí v roce 1969 nevyvolaly ze strany jiných států konkrétní podporu. Srpnové události nenarušily mezinárodní vztahy v bipolárně rozděleném světě.²⁸⁴ Západní tisk shodně kritizovat za srpnové události Sovětský svaz a Komunistickou stranu Sovětského svazu. Přesto se většina činitelů oficiálně zdržovala jakýchkoliv politických činů. Nejdůležitější bylo udržet dialog se Sovětským svazem. Stejně uvažovaly velké komunistické strany.²⁸⁵

O tom, jak zahraniční sdělovací prostředky psaly o srpnových událostech v Československu, můžeme jako příklad uvést sousední Rakousko. Noviny *Die Presse* zveřejnily 29. srpna článek s názvem *Hon na čarodějnice začíná*.²⁸⁶ Dále ve Francii Claudine Canettiová z Agence France-Presse dne 24. srpna napsala k událostem následující: „Manifestace z minulých dnů přesvědčivě dokázaly nejen, že československý lid se stále bouří proti sovětské okupaci, ale i hlubokou nepopularitu nynějšího vedení... Pokud jde o budoucnost, je možno již dnes shrnout důsledky, které

---

²⁸² VONDROVÁ, NAVRÁTIL, s. 344.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ BÁRTA, s. 74.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ VONDROVÁ, NAVRÁTIL, s. 341.

budou manifestace z tohoto týdne, ve dvou slovech: represe a čistky.²⁸⁷ A byla to pravda. Státní moc dala jasně najevo, státní moc půjde cestou potlačovacího orgánu a půjde tvrdě proti jakékoliv podobě opozice a odporu.²⁸⁸ Po vydání *Pendrekového zákona* již lidé neměli nikde zastání. A v Československu se tak naplno mohla rozběhnout normalizace, která uvrhla obyvatele do letargie na téměř 20 let. Komunistický režim, v doprovodu normalizace, měl na dlouhou dobu opět moc ve svých rukou. Režim se obával akcí, při kterých docházelo k shromažďování většího množství lidí na otevřeném prostranství. Právě díky použité míře násilí můžeme jasně vidět vzrůstající míru represí vůči opozici. Po srpnových demonstracích zde nedocházelo již k podobným akcím. Všudypřítomná letargie byla ukončena až v roce 1989, kdy opět propukly nepokoje a demonstrace. Tehdy už demonstrace neskončily represemi, nýbrž pádem komunistického režimu.

---

²⁸⁷ TŮMA, s. 257.

²⁸⁸ BÁRTA, s. 75.

5 Závěr

V práci se autorka pokusila zachytit atmosféru úpadku, která se linula obdobím dvaceti měsíců od počátku roku 1968 ke konci léta v roce 1969. Jedním z cílů práce bylo její pomyslné rozdělení na dvě poloviny – první se měla zabývat silou slova a druhá silou činu. Domnívám se, že rozvržení všech tří kapitol do specifických okruhů bylo docíleno kýženého efektu.

První kapitola se věnovala událostem Pražského jara. Začátek práce tvořila tzv. Šejnova aféra, která odstartovala sérii změn. Zejména poukázala především na to, jak je režim pod vedením prezidenta Antonína Novotného zkorumpovaný. Jaro doprovázela série změn a rezignací. V prezidentské funkci ho nahradil Ludvík Svoboda, který se stal na počátku jara velice oblíbený. A prvním tajemníkem ÚV KSČ se stal Alexander Dubček. Práce se dále věnuje Akčnímu programu KSČ. Většina reformních snah však nebyla uvedena do praxe. Ukázala se jedna důležitá věc, a to, že režim podcenil problémy, které v zemi byly. Lidé měli již daleko větší požadavky a toužili po svobodě. Asi nejdůležitější změnou reformních snah byla rehabilitace a zrušení cenzury. Proto se práce dále zabývala zrušením cenzury a obnovení vydávání *Literárních listů*. Pražské jaro je v této kapitole vnímáno spíše z pohledu reform a pokusů o uvolnění totalitní moci. Dále jsem se v práci zabývala manifestem *Dva tisíce slov* od Ludvíka Vaculíka, který zmínil nutnost diskuze, která je pro svobodu slova nezbytná. Právě na této kapitole můžeme vidět, co pro společnost, která pamatovala procesy v 50. letech, znamenalo uvolňování se sevření totalitní moci. V závěru kapitoly byly uvedeny důsledky demokratizačního procesu Pražského jara. Ukázalo se, že Sovětský svaz vnímal změny a nadšení v Československu jako velké nebezpečí, proto zahájil přípravy na jejich potlačení. Poté zde byla uvedena série jednání, která řešila otázku situace v Československu. V souvislosti s jednáním v Čierné nad Tisou jsem zde uvedla důležité prohlášení *Poselství občanů předsednictvu ústředního výboru KSČ*, které zapříčinilo velkou vlnu vstupu společnosti do politického dění. Reformní snahy Pražského jara jsou zde ukončeny intervencí vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy.

V druhé kapitole se autorka pokusila věnovat propagandistické mašinérii, která se rozpoutala na území Československa v období během sovětské intervence

v roce 1968. Začátek se věnuje provokacím, které se snažila vyvolávat sovětská strana. Dále jsem se věnovala tzv. *Dopisu 99 pragováků*, který sepsali pracovníci pražských automobilových závodů Praga. V práci byla uvedena i výpověď bývalého zaměstnance závodů. Kapitola se dále zabývala letáky, které distribuovaly okupační jednotky během invaze. Dále se kapitola věnuje i vysílání radiové stanice *Vltava*. I zde byla uvedena výpověď bývalého zaměstnance této stanice. Ukázalo se, že obyvatelé Československa letáky vůbec nečetli nebo ihned ničili. Uvedla jsem zde několik ukázek letáků. Ukázku okupační tiskoviny *Zprávy* jsem zařadila do přílohy bakalářské práce. Nakonec této kapitoly byla uvedena asi nejznámější brožura *K událostem v Československu*, známá také jako *Bílá kniha*. Pokusila jsem se zde pracovat s kapitolou, která se věnuje zrušení cenzury v Československu. Právě tato brožura se snažila vzbudit v lidech dojem, že důsledkem reformního procesu během Pražského jara, hrozí v Československu kontrarevoluce. Téma propagandy jsem se pokusila zařadit i do třetí kapitoly, která se věnovala opozici a odporu vůči režimu. Snažila jsem se poukázat na to, jak se režim pokoušel podsouvat veřejnosti dezinformace a manipuloval s informacemi o událostech, které vypukly v roce 1969. Touto kapitolou jsme dostali kladnou odpověď na otázku, zda Sovětský svaz užíval vůči Československu propagandistickou mašinerii.

Třetí kapitola se věnovala opozici a odporu, který se rozpoutal v nastupujícím období normalizace. Způsob protestu, který si zvolil Jan Palach, Jan Zajíc a Evžen Plocek, jsou pro prostředí střední Evropy naprosto ojedinělé. Proto byla první část kapitoly o opozici a odporu vůči režimu věnována právě jim. S pomocí knih od Jiřího Lederera a Petra Blažka jsem provedla analýzu samotného činu sebeupálení. U každé osobnosti je popsán čin, motivace k činu. Jsou zde uvedeny také dopisy a texty, které po sobě zanechali. V této kapitole je největší pozornost věnována osobě studenta Jana Palacha z toho důvodu, že byl v Československu první, kdo se rozhodl stát se hořící pochodní. Jeho čin následně rozpoutal vlnu sérií sebeupálení. V práci se ukázalo, že jen čin Palacha, Zajíce a Plocka byl nadosobně a politicky motivován. V této kapitole se ukázalo, že skupina následovníků, o které se Jan Palach zmiňoval ve svém posledním dopise, patrně vůbec neexistovala. Naopak se ukázalo, že Jan Zajíc, který byl očividně inspirován Palachovým činem, se o vytvoření skupiny pokusil. V souvislosti se

smrtí Jana Palacha se rozpoutaly dvě reakce. Režim se snažil Palachův čin zdiskreditovat. S tím souviselo například vyjádření poslance Nového, který přišel s tvrzením, že Palach byl zmanipulován a že byl obětí spiknutí a místo studeného ohně mu byla podstrčen benzín. Naopak pohřeb Jana Palacha se stal pro společnost tichou manifestací za smutek z jeho smrti a nesouhlasem se situací v zemi. Rovněž se při analýze činu ukázalo, že pokud chceme zkoumat čin Jana Palacha, nemůžeme jej vytrhnout z historického prostředí počínající normalizace.

Druhá část kapitoly o opozici a odporu se věnovala demonstracím, které vypukly v srpnu 1969 kvůli ročnímu výročí od invaze. Srpen roku 1969 představoval pro společnost poslední možnost, jak dát najevo svůj nesouhlas se stávající situací v Československu a s neustálými ústupky politiků vůči Sovětskému svazu. Společnost se na roční výročí začala připravovat již na jaře. Významné datum se jevilo jako vhodná příležitost, jak ještě projevit svůj nesouhlas s intervencí v roce 1968. Formující vlna odporu se projevovala zpočátku především prostřednictvím rozsáhlé letákové kampaně. Proto jsou v této kapitole uvedeny nejznámější letáky, které byly na jaře hojně distribuovány. Bohužel valná část vedoucích představitelů státu se s intervencí smířila a na srpnové výročí se začala také připravovat pomocí propagandy a nátlaků. S blížícím se datem ovšem došlo vedení k názoru, že odpor je třeba zvládnout silou. Proto se do Československa začal dovážet vojenský materiál z Polska. Dále se práce věnovala již přímo počátkům demonstrací v Praze ve dnech 16. a 20. srpna 1969. V těchto dnech došlo k usmrcení Františka Kohouta a Vladimíra Kuby. V kapitole jsem se věnovala také okolnostem jejich úmrtí a použila komparativní metodu. Srovnávala jsem zde výpovědi svědků a oficiální prohlášení ze strany režimu. Výsledkem bylo zjištění, že za střelbou stojí patrně příslušníci LM. Režimní propaganda se však veřejnosti snažila vnutit tvrzení, že za smrt mladíků může někdo z demonstrantů. Dále byl v práci popsán i samotný den výročí, 21. srpen 1969. Zde jsem se věnovala zejména událostem v Praze a v Brně. Během těchto demonstrací byly proti obyčejným lidem nasazeny tankové jednotky. Bylo to poprvé v historii od skončení druhé světové války. Opět jsem se zde zabývala úmrtím během demonstrací. Celkově si demonstrace vyžádaly 5 obětí na lidských životech. Počet zraněných není znám, neboť velká část obyvatel, v obavách před represemi, nevyhledala lékařskou pomoc nebo.

Mnohdy také lékaři úmyslně nevedli o jejich zranění záznam. V práci se ukázalo, že demonstrace, které vypukly ve velkých městech, spojovala míra brutality použitá vůči občanům. Vedle úmrtí je na srpnových demonstracích nejtragičtější skutečnost, že brutální zákroky řídilo proti vlastním lidem vedení Československa. Sřety během ročního výročí lze považovat za největší otevřený střet opozičně naladěné společnosti s totalitním režimem v poválečném období. Po demonstracích rozpoutal režim tvrdou vlnu represí. Byl podepsán tzv. *Pendrekový zákon*, který ospravedlňoval použitou brutalitu během zásahů. Společnost šokovalo, když právě toto zákonné opatření podepsali muži, jejichž jména lidé provolávali během demonstrací. Od této chvíle se rozběhla tvrdá podoba normalizace. Společnost opět na dlouhou dobu upadla do letargie, kterou zlomil až rok 1989. Rovněž se ukázalo nelehké postavení a osamělost Československa době, kdy byl svět bipolárně rozdělen.

V práci přinesla dva důležité závěry. První představuje zjištění, že ačkoliv po srpnové invazi v roce 1968 započala fáze normalizace, společnost ještě stále nebyla zcela ochromena a formoval se zde specifický druh odporu a opozice. Vývoj této rezistence je zharmonizován od protestu jednotlivců po celospolečenskou rezistenci. Otázka, zda existovala opozice během normalizace, byla zodpovězena částečně, neboť stále není tato problematika dostatečně probádána.

Druhý závěr představuje zjištění, že na srpen roku 1968 se s pomocí propagandy připravoval Sovětský svaz a na srpen roku 1969 se připravovalo již samotné komunistické vedení Československa. Roky 1968 a 1969 spojují srpnové události, které vždy představovaly velké změny. Je třeba rozlišovat mezi srpnem 1968 a srpnem 1969. První je spojen s intervencí. Ovšem srpen roku 1969 je neméně důležitý, proto jsem se v práci záměrně zaměřila na demonstrace v srpnu 1969. Intervence v roce 1968 je zde proto vnímaná spíše jako přelomový bod mezi Pražským jarem a normalizací.

6 Summary

The topic of the thesis is Communist Propaganda in Czechoslovakia during 1968–1969 and the Resistance and Opposition to the Regime. The thesis is divided into three main chapters. The first chapter is called Beginning of change, the second one Propaganda and the third one The Resistance and Opposition to the Regime.

In the first part, the Prague Spring events are presented. This chapter is dedicated to the abolition of censorship, the Action program and *Dva tisíce slov* manifesto by Ludvík Vaculík. The reform process of the Prague Spring ended with the Soviet invasion in August of 1969.

The second part focuses on the Czechoslovak propaganda, especially in the period after the Soviet invasion. This chapter deals with the provocation by the Soviet Union and the distribution of leaflets of occupation forces. *Dopis 99 pragováků*, which was signed by employees of the enterprises Praga, is also shown. The conclusion is devoted to the brochure *K událostem v Československu*, compiled by members of the KGB.

In the last part, the opposition and resistance to the regime are presented. The first part of the chapter focuses on Jan Palach. His method of protest was utterly unconventional and very radical in Czechoslovakia. This chapter is devoted to his followers – Jan Zajíc and Evžen Plocek. Part of this work is the reconstruction of their offence and the reaction of the communist regime. The second part of this chapter deals with the demonstrations in Czechoslovakia in August 1969. These riots were the last open conflict of the opposition under totalitarian regime.

7 Literatura

BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968. 2. díl, Počátky normalizace*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. 134 s. ISBN 80-901337-8-9.

BÁRTA, Milan, BŘEČKA, Jan a KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. 336 s. ISBN 978-80-87211-73-1.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2007. 514 s. ISBN 978-80-204-1617-9.

BĚLOŠEVSKÝ, Dimitrij a PAZDERKA, Josef, ed. *Invaze 1968: ruský pohled*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. 270 s. ISBN 978-80-87211-49-6.

BLAŽEK, Petr. *Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968*, In: EISLER, Jerzy et al. *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 279 s. ISBN 978-80-87211-23-6.

BLAŽEK, Petr. *Pochodeň č. 1. Rekonstrukce činu Jana Palacha*, In: BLAŽEK, Petr a kol. *Jan Palach '69*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009. 637 s. ISBN 978-80-7308-237-6.

BLAŽEK, Petr (ed). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Vyd. 1. Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2005. 355 s. ISBN 80-7363-007-9.

EICHLER, Patrik. *Následovníci Jana Palacha. Jan Zajíc*, In: BLAŽEK, Petr a kol. *Jan Palach '69*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009. 637 s. ISBN 978-80-7308-237-6.

EISLER, Jerzy et al. *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro: sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7. –9. září 2008*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 279 s. ISBN 978-80-7211-23-6.

- FELCMAN, Ondřej a MERVART, Jan. *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa*. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006–2007. 2 sv. (264, 288 s.). ISBN 80-86845-56-7.
- HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. 441 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 11. ISBN 80-7285-039-3.
- KOČIAN, Jiří a kol. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. 360 s. ISBN 80-86598-87-X.
- KURAL, Václav et al. *Československo roku 1968. 1. díl, Obrodný proces*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. 207 s. ISBN 80-901337-7-0.
- KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha*. Vyd. 1. Praha: Epoque, 2009. 95 s. ISBN 978-80-7425-010-1.
- LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1990. 149 s. ISBN 80-7077-408-8.
- MACEK, Josef. *Sedm pražských dnů: 21. –27. srpen 1968: dokumentace*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1990. 406 s., [57] s. obr. příl. ISBN 80-200-0237-5.
- MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremľu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. 283 s. Archiv; sv. 62. ISBN 80-204-0196-2.
- OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968–1989*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2003. 230 s. Bod. ISBN 80-86569-52-7.
- PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. 358 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-7203-557-6.
- PECKA, Jindřich, BELDA, Josef, HOPPE, Jiří. *Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 545 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 2, sv. 2. ISBN 80-7239-008-2.

PETROV, Nikita. *Der „Prager Frühling“ im Visier des KGB. Das Jahr 1968*,
In: KARNER, Stefan et al. *Prager Frühling: das internationale Krisenjahr 1968*. Köln:
Böhlau, 2008. 2 sv. Veröffentlichungen des Ludwig-Boltzmann-Instituts für
Kriegsfolgen-Forschung. Sonderband; 9/1-2. ISBN 978-3-412-20207-1.

SUK, Jiří. *Jan Palach: 16.2–5.1.1969*. Praha: KANT, 2009. 151 s. ISBN 978-80-86970-90-5.

ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?*. Vyd. 1. Praha: Triton,
2009. 235 s. ISBN 978-80-7387-291-5.

TOPOLOVÁ, Barbara, DUDKOVÁ, Veronika a SUCHÁNEK, Pavel. *Ve jménu života
Vašeho...: Sborník [statí o J. Palachovi, J. Zajícovi, E. Pločkovi]*. 1. vyd. Praha:
Karolinum, 1990. 72 s. ISBN 80-7066-276-X.

TŮMA, Oldřich, ed. a DEVÁTÁ, Markéta, ed. 1968: *Pražské jaro 1968: občanská
společnost, média, přenos politických a kulturních procesů = civil society, the mass
media, and the transfer of political and cultural processes in the "Prague Spring" 1968
= der Prager Frühling 1968: Zivilgesellschaft - Medien - Politische und kulturelle
Transferprozesse*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 229 s. ISBN 978-80-7285-119-5.

TŮMA, Oldřich a kol. *Srpen '69: edice dokumentů*. Praha: Maxdorf, 1996. 344 s.
Historia nova; sv. 10. ISBN 80-85800-54-3.

VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. Vyd. 2, v MF první. Praha:
Mladá fronta, 1990. 156 s. ISBN 80-204-0179-2.

VONDRÁŠEK, Václav, CHRÁSTIL, Sylvestr a MARKEL, Martin. *Vojenská akademie
v Brně*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací
a služeb, 2005. 207 s. ISBN 80-7278-287-8.

VONDROVÁ, Jitka, MORAVEC, Jan a NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana
Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 - květen 1968)*. 1. vyd. Praha: Ústav pro
soudobé dějiny AV ČR, 1999. 580 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-
1970; sv. 9/1. ISBN 80-85270-96-X.

VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 - září 1969)*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. 640 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; sv. 9/4. ISBN 80-7239-153-4.

VONDROVÁ, Jitka a kol. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970. Prosinec 1967 - červenec 1968*. 1. vyd. Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a nakl. Doplněk, 1995. 365 s. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 4., sv. 1. ISBN 80-85270-44-7.

VONDROVÁ, Jitka a NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970. Září 1968 - květen 1970*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1997. 393 s. *Prameny k dějinám československé krize 1967-1970*; díl 4, sv. 3. ISBN 80-85270-66-8.

ŽÁČEK, Pavel. *Odvrácená tvář pražského jara: Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2010. 351 s. ISBN 978-80-86808-87-1.

Internetové prameny

BŘEČKA, Jan. *Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme...: Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně*. Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0903/033-048.pdf>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Jan Palach* [online]. 17. 1. 2012 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/212452801400003-jan-palach/video/>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Osmášedesátý* [online]. 3. 1. 2008 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/208452801400001-osmasedesaty/video/>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Historie.cs: Srpen 1969 – lámání páteře* [online]. 3. 9. 2007 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390001/>.

ČRO RADIOŽURNÁL. *Host Radiožurnálu: Petr Blažek: Čin Jana Palacha vyvolává otázky o smyslu života* [online]. 16. 1. 2013 [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/host/_zprava/petr-blazek-historik--1162163.

HOCHOVÁ, Dagmar. JANPALACH.CZ. *Archiv: Foto* [online]. 20. ledna 1969 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/archiv/foto>.

CHUCHMA, Josef. IDNES.CZ. *Kavárna: Srpen 1969 - definitivní konec nadějí* [online]. 21. 8. 2009, 24. 8. 2009 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/srpen-1969-definitivni-konec-nadeji-dlg-/kavarna.aspx?c=A090821_122604_kavarna_bos.

JANPALACH.CZ. *Živé pochodně: Evžen Plocek* [online]. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/zive-pochodne/plocek>.

MAREČEK, Lubomír. IDNES.CZ. *Brno v srpnu roku 1969 vřelo nejdéle v republice.* [online]. 20 srpna 2009 [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/brno-v-srpnu-roku-1969-vrelo-nejdele-v-republice-f4g-/brno-zpravy.aspx?c=A090819_174907_brno_dmk.

LINHART, Milan. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Srpnové události očima fotografů Milana Linharta a Milana Skočovského: Srpnové události 1968, Praha* [online]. [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpnove-udalosti-foto-milana-linharta>.

LINHART, Milan. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Srpnové události očima fotografů Milana Linharta a Milana Skočovského: Srpnové události 1968, Praha* [online]. [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpnove-udalosti-foto-milana-linharta>.

POLÁKOVÁ, Lenka. IDNES.CZ. *Zprávy: Pragovák vypráví příběh 40 let starého dopisu, který k nám prý pozval tanky.* [online]. 29. 8. 2008 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/pragovak-vypravi-pribeh-40-let-stareho-dopisu-ktery-k-nam-pry-pozval-tanky-1r4-/domaci.aspx?c=A080827_165846_domaci_lpo.

RŮŽIČKA, Daniel. ČESKÁ TELEVIZE. *Historie: Srpnové Televizní noviny. Pátek 22. srpna*. [online]. Nedatováno [cit. 2013-04-21]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/1969/srpnove-televizni-noviny/>.

TISKOVÁ SKUPINA SOVĚTSKÝCH ŽURNALISTŮ. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků* [online]. Moskva, 1968 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/bila-kniha.pdf>.

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. [online]. Moskva, 1968 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/bila-kniha.pdf>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Literární listy* [online]. 22. 2. 1968 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/0/1.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Literární listy* [online]. 1. 3. 1968 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/1/1.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 6. 1. 1968 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/1/6/1.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 20. 1. 1968 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/20/1.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 25. 1. 1968 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/1/25/1.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 14. 8. 1968 [cit. 2013-02-12]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/8/14/3.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 13. 1. 1969 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/13/2.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 2. 8. 1969 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/2/3.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 21. 8. 1969 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/21/5.png>.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů: *Rudé právo* [online]. 23. 8. 1969 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/23/1.png>.

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Projekty: Stránky věnované událostem roku 1968 a 1969* [online]. 2008, 2012 [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpen-1968>.

VŠETEČKA, Jiří. JANPALACH.CZ. *Archiv: Foto* [online]. 20. ledna 1969 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/archiv/foto>.

8 Přílohy

Seznam příloh

1. *Srpnové události 1968.*

LINHART, Milan. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Srpnové události očima fotografů Milana Linharta a Milana Skočovského: Srpnové události 1968, Praha* [online]. [cit. 2013-03-11].
Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpnove-udalosti-foto-milana-linharta>.

2. *Tryzna za Jana Palacha, 20. leden 1969.*

HOCHOVÁ, Dagmar. JANPALACH.CZ. *Archiv: Foto* [online]. 20. ledna 1969 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/archiv/foto>.

3. *Tryzna za Jana Palacha, 20. ledna 1969.* Autor: Jiří Včetečka

VŠETEČKA, Jiří. JANPALACH.CZ. *Archiv: Foto* [online]. 20. ledna 1969 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/archiv/foto>.

4. *Fotografie srpnových demonstrací v Praze v roce 1969.*

LINHART, Milan. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Srpnové události očima fotografů Milana Linharta a Milana Skočovského: Srpnové události 1969, Praha* [online]. [cit. 2013-03-11].
Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/srpnove-udalosti-foto-milana-linharta>.

1.

2.

3.

4.

